

Research Paper

Analyzing the Female Character in the Daesh Novel "Habibi Daesh" with the Social Realism

Masoom Karkhane¹, Majid Mohammady^{*2}, Yahya Marof³, Vahid Sabzianpoor³

- 1- Ph.D. Student of Arabic Language and Literature Faculty of foreign language, Razi University, Kermanshah, Iran
- 2- Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran
- 3- Professor, Department of Arabic Language and Literature, Razi University of, Kermanshah, Kermanshah, Iran

Received: 2023/05/03

Revised: 2023/08/30

Accepted: 2023/09/19

Use your device to scan and read
the article online

DOI:

[10.30495/jzvj.2024.31850.4004](https://doi.org/10.30495/jzvj.2024.31850.4004)

Keywords:

Character, woman, ISIS, realism,
Lukacs, Habibi's ISIS novel.

Abstract

Introduction: This article tries to analyze Hajar Abdul Samad's novel "Habibi ISIS" and explore the realm of reality and social life. Hajar Abdel Samad is an Egyptian writer who had no other novel before "Habibi Daesh" and first came into the field with the publication of the electronic version of this novel. a realistic novel, with a simple expression without ambitious words The author tried to reveal a new phenomenon called ISIS in the form of a novel and criticize the ugliness and degradation of society regarding women and of course in confronting ISIS and present them in the frame of realism. A Characteristic exhibited by each of them is that in addition to their characteristics, each of them is also a representative of their class and they are always changing and not static. This article tries to portray their vulnerability in the fight against ISIS by using realistic perspectives.

Methods: With a descriptive-analytical method, the important components of women's characters in this novel have been examined, and the goal is to provide a basis for knowing the author as much as possible examining the assessment of characters and novels and realist works with the theme of ISIS, which is emerging; Therefore, we have made this important as the basis and have investigated the character of women in this novel based on the realistic components of Lukács.

Findings: In this research, it has been shown that women from any class and stratum are subject to aggression and violence, and ignorance leads human life to the abyss of destruction. This research has focused on the way characters are portrayed in Habibi Daesh's novel based on Lukacs's realism and the definitions of real Characters From her perspective.

Citation: Karkhane M, Mohammady M, Marof Y, Sabzianpoor V. Analyzing the Female Character in the Daesh Novel "Habibi Daesh" with the Social Realism: Quarterly Journal of Women and Society. 2024; 15 (57): 33-52.

***Corresponding Author:** Majid Mohammady

Address: Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran.

Tell: 09188399034

Email: mohammadimajid44@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

This novel is the expressive language of the contemporary era of Arab countries and the author has used indicators that are completely in line with the components of realistic characters and Making Abdul Samad's work very close to the style of realism. Regarding realism, Lukács believes that "realism is not a particular school or style, but he considered it the basis of literature." (1)

Realism has given rise to the transparent form of the novel, which seems to reveal reality in all its complexities without overlooking anything. Realism has given rise to the transparent form of the novel, which seems to reveal reality in all its complexities without overlooking anything. (2)

Lukács considers realism not just a style among other styles, which is "the foundation of literature". (3) Lukács always defends realism (critical realism and not social realism) in modernism in art and literature... and considers reality to be the only criterion of correctness and correctness of human thinking. (4) Realism, from Lukács' point of view, is not the same as taking a pure copy of reality or, in other words, cataloging a multitude of realities, or in other words, cataloging a multitude of realities in the manner of naturalists and their opponents such as Flaubert. (3)

Methods

In this research, a descriptive-analytical method was used to examine the female character in the Daesh novel "Habibi Daesh". Therefore to analyze the position of the characters, Lukács' social realism is the basis of the work. He considers the protagonist to be a typical character; That is, at the same time that he has personal and individual characteristics, he must be a representative of social trends and the

event that happens to him must be a mediating event. According to Lukács, in the novel, the social class takes the place of the epic hero, and the character represents the social position.

Findings

In this novel, the author shows the desire of women to his audience in all Arab countries and even the world, ISIS knows no borders and no class, and in these classes, they are among the great victims who will never be. The deceived women in this story were from different classes. The social realities that happened to those who had happened show a harsh realism of their ignorant and deluded life alongside ISIS and the emergence of ISIS is a basis for addressing the problems of women in different roles (mother, teacher, translator, etc.) this time in There has been a confrontation with ISIS and it has come out well from its management. The author has used realistic concepts to define his characters. He has used direct and indirect, static and dynamic, positive and negative, and fixed variable characterization as necessary. The author has a special opinion in portraying realism to concepts such as truth-likeness, dialectic individuality, original personality, uncharacteristic personality, focal point of intersection, small and insignificant, problematic person, emotional color, oneness with personality, etc. The characters are mostly dynamic and are divided into two main and secondary categories.

This story has no stagnant characters. All the characters are dynamic, either they move in the direction of liberation from ISIS, or they remain in that group and are destroyed.

Discussion

This article is to introduce and reveal the creation of the phenomenon called ISIS in the form of a novel. By

representing it to criticize the ugliness and degradation of the society regarding women and of course in the confrontation with ISIS, the open language and abnormality resulting from the emergence of ISIS in the frame of realism and using literary language and the influence and interpretation and literature of its mission society and the components of Lukács' realism are used for this purpose.

Conclusion

In this novel, more value is given to direct characterization and it in the novel, the narrator and the character or other characters are used.

Direct characterization method has been used to introduce most of the characters such as Laili, Samira, Sara, Maha and Manal.

Direct characterization method has been used to introduce most of the characters such as Laili, Samira, Sara, Maha and Manal.

Ethical Considerations Compliance with ethical guidelines

Honesty and fidelity have been observed in the analysis of texts and citations.

Funding

All financial resources and costs for research and publication of the article have been paid by the authors and no financial support has been received.

Authors' contributions

Both authors contributed equally to conduct this study.

مقاله پژوهشی

کاربست جایگاه زن در رمان «حبیبی داعشی» براساس رئالیسم اجتماعی لوکاچ

معصومه کارخانه^۱، مجیدمحمدی^{۲*}، حبیبی معروف^۳، وحیدسبزیان پور^۳

۱- دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

۲- استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

۳- استاد گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

چکیده

هدف: این مقاله، در تلاش است تا رمان «حبیبی داعشی» از هاجر عبدالصمد را مورد تحلیل و بررسی قرار داده، قلمرو واقعیت و زندگی اجتماعی را بکاود. هاجر عبدالصمد نویسنده مصری است که تا قبل از «حبیبی داعشی» رمان دیگری نداشت و ابتدا با انتشار نسخه الکترونیکی این رمان پا به عرصه ادبیات نهاد است؛ رمانی واقع گرا، با بیانی ساده و بدون کلمات پرطمطراق. نویسنده تلاش نموده است تا از پدیده جدیدی به نام داعش در قالب رمان پرده بردارد و به نقد زشتی‌ها و فروگاهی‌های جامعه در خصوص قشر زنان و البته در رویارویی با داعش، زبان بگشاید و آنها را در قاب رئالیسم عرضه کند. شخصیتی که از هر یک از آنها به نمایش گذاشته شده این است که هرکدام علاوه بر ویژگی‌های فردی خاص، نماینده طبقه خود نیز هستند و آنان همواره در حال تغییرند و ایستا نیستند. این مقاله می‌خواهد آسیب‌پذیری آنها را در جدال با داعش و با بهره‌گیری از دیدگاه‌های رئالیستی به تصویر بکشد.

روش‌ها: با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی مؤلفه‌های مهم شخصیت زنان در این رمان پرداخته شده و هدف این است تا زمینه‌ای برای شناخت هرچه بیشتر نویسنده و بررسی سنجش شخصیت‌ها و ارزیابی رمان و آثار رئالیستی با موضوع داعش که نوظهور است، فراهم شود؛ بنابراین، این مهم را اساس قرار داده و به بررسی شخصیت زنان در این رمان بر اساس مؤلفه‌های رئالیستی لوکاچ پرداخته‌ایم.

یافته‌ها: در این پژوهش نشان داده شده که زنان از هر طبقه و قشری که باشند در معرض تهاجم و خشونت هستند و جهل و ناآگاهی زندگی انسان را به ورطه نابودی می‌کشاند. این پژوهش بررسی شیوه پرداخت شخصیت‌ها در رمان حبیبی داعشی بر مبنای رئالیسم لوکاچ و تعریف ارائه شده از شخصیت رئال در دیدگاه او را در کانون توجه قرار داده‌است. یافته‌ها نشان داد که این داستان کاملاً منطبق با رئالیسم است و شخصیت‌ها در آن هرکدام وجوهی از واقع‌گرایی را از خود به نمایش گذارده‌اند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۱۳

تاریخ داوری: ۱۴۰۲/۰۶/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۲۸

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

[10.30495/jzv.2024.31850.4004](https://doi.org/10.30495/jzv.2024.31850.4004)

واژه‌های کلیدی:

شخصیت، زن، داعش، رئالیسم، لوکاچ، رمان حبیبی داعشی.

* نویسنده مسئول: مجید محمدی

نشانی: استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.

تلفن: ۰۹۱۸۸۳۹۹۰۳۴

پست الکترونیکی: mohammadimajid44@gmail.com

مقدمه

هاجر عبدالصمد اهل مصر می باشد و متولد اکتبر ۱۹۸۹ که «حبیبی داعشی» نخستین رمان اوست. این کتاب ابتدا در سال ۲۰۱۷ به صورت الکترونیکی منتشر شد و ما به نسخه الکترونیکی آن دست یافتیم؛ در سال‌های بعد در تونس به صورت چاپی عرضه شد.

عبدالصمد در این رمان از جنایت‌های داعش (دولت اسلامی عراق و شام) با بهره‌گیری از داستان عاشقانه پرده برمی‌دارد و به این جمله باور دارد که: «داعشی‌ها از کره ماه نیامده‌اند بلکه از توحش منطقه و جامعه ما سر بر آورده‌اند». او که خود زن است دغدغه اصلی‌اش، مسئله «زن» در جامعه عرب است و به روایت ماجرای شخصیت و جایگاه دختران و زنانی می‌پردازد که با سرخوردگی از ظلم و بی‌داد جامعه خود، در دام اندیشه‌های مسموم داعش گرفتار می‌شوند و زمانی به حقیقت ماجرا پی می‌برند که دیگر دیر شده و خود را در بند کسانی می‌بینند که هیچ بویی از انسانیت نبرده‌اند و هریک دچار سرنوشتی ناگوار، خواندنی و در عین حال عبرت‌آموز می‌شوند. نویسنده برخی مسائل جامعه را از نگاه زنی مطلقه که بار شخصیت اصلی داستان را بر دوش دارد، به چالش می‌کشد. ماجرا، روایت ظلم و ستم در برخی از کشورهای عربی است، بیدادی که موجب شده تا جوانان و بخصوص زنانشان در جهنم داعش گرفتار شوند و زبان گویای دوران معاصر کشورهای عربی است. نویسنده از شاخص‌هایی بهره برده است که کاملاً مطابق با مؤلفه‌های شخصیت‌های واقع‌گرا است و سبب شده اثر وی بسیار به سبک رئالیسم نزدیک شود. لوکاچ «رئالیسم را مکتب و سبک خاصی نمی‌داند، بلکه آن را اس و اساس ادبیات قلمداد کرده است» (۱).

رئالیسم فرم شفاف رمان را به وجود آورده است که به ظاهر چنین به نظر می‌رسد که واقعیت را با تمام پیچیدگی‌های آن نمایان می‌سازد، بدون اینکه بر چیزی چشم ببوشد (۲).

لوکاچ، رئالیسم را نه فقط سبکی در زمره دیگر سبک‌ها، که «شالوده ادبیات» می‌داند (۳). وی همواره در مدرنیسم هنر و ادبیات به دفاع از رئالیسم (رئالیسم انتقادی و نه رئالیسم اجتماعی) بر می‌خاست ... و واقعیت را یگانه معیار صحت و درستی تفکر آدمی می‌داند (۴). رئالیسم از دید لوکاچ، نه همان گرده برداری با سبک‌های محض از واقعیت یا به تعبیر دیگر، فهرست‌برداری از انبوهی از واقعیت یا به تعبیر دیگر فهرست‌برداری از انبوهی از واقعیات به شیوه ناتورالیست‌ها و اخلاف ایشان همچون فلوربر است (۵).

سوالاتی که این پژوهش بر مبنای آن بنا نهاده شده است:

- ۱- نویسنده تا چه میزان از رئالیسم برای بیان اهدافش از نگارش رمان در بیان شخصیت نقش‌های اصلی و درگیر بهره برده است؟
- ۲- خالق اثر بیشتر به دنبال تطبیق کدام یک از مؤلفه‌های شخصیت در رمان بوده است؟
- ۳- نویسنده تا چه حدی در به تصویر کشیدن زنان به عنوان مادران و معلمان جهادی و همسران داعشی و مشکلات حاصل از آن موفق بوده است و موضوع رمان تا چه میزان بر روی شخصیت‌ها اثر نهاده است؟

پیشینه تحقیق

تاکنون در خصوص تحلیل شخصیت در رمان از دیدگاه رئالیسم آثار فراوانی به نگارش در آمده است، اما در خصوص پدیده نوظهور داعش و به لحاظ جدید بودن موضوع تا جایی که نویسنده اطلاع دارد تعداد رمان‌ها انگشت‌شمار است و به همان میزان نقدهایی که روی آنها صورت گرفته نیز اندک است. اینک به چند نمونه از پژوهش‌های تحلیل شخصیت اشاره می‌کنیم: شورانگیز مرتضوی (۱۳۹۷) در بررسی تطبیقی خود بر روی دو اثر نشان داده است که هر دو داستان «پنجره» و «طلوع عشق» توجه زیادی به توصیف سیمای ظاهری زنان نداشته است و توصیف شخصیت‌ها همه در خدمت داستان و از نوع رئالیستی است و به بررسی نکات تشابه و اختلاف دو رمان در موضوعات مختلف از جمله نقش مردان و زنان، توصیفات و ... پرداخته است (۵). علی اصغر حبیبی (۱۳۹۵) در بررسی زمان زقاق المدق به شیوه شخصیت‌پردازی غیر مستقیم پرداخته و مولفه‌های آن (کنش، گفتار و نامگذاری) را از نظر گذرانده است؛ شخصیت‌های اصلی سه نفر هستند و شخصیت‌های فرعی بسیار دارد. اکثر آنها ایستا هستند بجز یک تن. غالب شخصیت‌ها نمادین هستند و به کارگیری شخصیت‌های متقابل و دوگانه سبب پویایی درامی داستان و سطح بالای هنری آن شده است (۶). رقیه شیری (۱۳۹۵) شیوه شخصیت‌پردازی را در داستانش به دو نوع مستقیم و غیر مستقیم تقسیم نموده است. شخصیت‌پردازی مستقیم بر غیرمستقیم غلبه دارد و نویسنده گاهی از عنصرهای غیر مستقیم از جمله نام و محیط بهره برده است. بهره‌گیری از این شیوه و بیان داستان از دید راوی کل دایره‌ای وسیع در اختیار نویسنده قرار داده است (۷). حسن سرباز (۱۳۹۴) ویژگی واقع‌گرایانه سحر خلیفه و مهارت و توانمندی او را در شخصیت‌پردازی او جستجو کرد. در شخصیت‌پردازی مستقیم نویسنده از دو شیوه زاویه دید نویسنده و شخصیت بهره برده است. در شخصیت‌پردازی مستقیم از زاویه دید بهره برده است و در غیر مستقیم نیز از شیوه‌های مختلفی از جمله از طریق اعمال و رفتار، توصیف افکار و احساسات شخصیت‌ها، محیط زندگی، نامگذاری و ... (۸).

روش و ابزار پژوهش

رتالیسم زمانی به منصفه ظهور رسید که می‌خواست پاسخ‌گوی ساخت هنر و زیبایی‌شناسی باشد، از آنجا بود که پا به عرصه ظهور نهاد تا پاسخگوی نیاز بشری برای بیان واقعیت‌های زندگی آنها باشد.

«رتالیسم، راه خود را از عرصه زندگی روزانه آغاز کرد. ترسیم زندگی اجتماعی را می‌توان در فکاهیات، داستان‌های کوتاه طنزآمیز موزون و بعدها در داستان‌های عیاران که از بطن خروشان توده‌ای، شورش‌های دهقانی و جنگ‌های خونین مذهبی در سده‌های شانزدهم و هفدهم سربرون آورده بود، مشاهده کرد» (۱۳).

تئوری رمان

رمان به منزله نوع ادبی مهم عصر ما بارها از جنبه‌های گوناگون تعریف شده است و منتقدان بسیاری به بررسی آن پرداخته‌اند... این نوع ادبی که پیشینه چندان طولانی‌ای ندارد، یکی از مهمترین موضوعات مباحث ادبی در دو قرن اخیر بوده است. جورج لوکاج، نظریه‌پرداز سرشناس، رمان را از لحاظ اهمیت در جهان بینی معاصر «حماسه عصر بورژوازی» خوانده است. لوکاج معتقد است که رمان به منزله حماسه‌گویی وضعیت و نیازهای زمانه است (۱۴). «حماسه به تمامیت زندگی‌ای شکل می‌دهد که فی‌نفسه کامل شده است؛ رمان با شکل دادن در جستجوی کشف و ساختن تمامیت پنهان زندگی است» (۱۵).

به منظور بررسی عمیق مقوله رمان به مفهوم امروزی آن ابتدا باید تعریف دقیق و قریب به واقعی از آن ارائه داد، اما «برخی از صاحب‌نظران این عرصه تعریف رمان را دشوار می‌دانند و علت این دشواری را اینگونه بیان می‌کنند: «رمان از لحظه تولدش وابسته به بحران ارزش‌ها بوده است و در عین حال گویای قهرمان تنها در مقابل دنیا نیز بوده است؛ دنیایی که نسبت به دنیا حماسه پیچیده تر است. این پیچیدگی در فرم رمان نیز انعکاس پیدا کرده است باعث شده است که تعریف آن دشوار باشد» (۱۵). ادوارد مورگان فوستر در کتاب «جنبه‌های رمان» در تعریف آن می‌نویسد: «داستان نقل وقایع است به ترتیب توالی زمان» (۱۶).

ساختار رتالیسم در رمان

به نظر می‌رسد بحث رابطه رمان با واقعیت از زمان تولد این نوع ادبی در کنار آن جریان داشته است. در این بحث آنچه از اهمیت بیشتری برخوردار است آینه و نماینده جامعه بودن رمان و شکل‌های مختلف این مسئله است. به جرأت می‌توان گفت که تقریباً همه نظریه‌پردازان ادبی معاصر به نوعی در این بحث شرکت کرده‌اند و در هر یک از بخش‌های آن از جمله طرز بیان واقعیت در رمان، نقش نویسنده و تئوری دریافت نظر داده‌اند.

در این پژوهش، از رویکرد توصیفی-تحلیلی برای بررسی شخصیت زن در رمان داعشی «حبیبی داعشی» استفاده شده است؛ از این رو به منظور تحلیل جایگاه شخصیت‌ها، رتالیسم اجتماعی لوکاج اساس کار قرار گرفته است. او قهرمان داستان را شخصیتی تیپیک می‌داند؛ یعنی در عین حال که واجد خصال شخصی و فردی است، باید نماینده جریان‌های اجتماعی باشد و رویدادی که برای او رخ می‌دهد باید یک رویداد میانجی باشد. از نظر گاه لوکاج در رمان، طبقه اجتماعی جای قهرمان حماسی را می‌گیرد و شخصیت در واقع فقط نماینده طبقه اجتماعی است. شخصیت، یکی از عناصر اساسی هر رمان است و تحلیل مضمونی رمان و بازنمایی مؤلفه‌های نقد لوکاج متناسب با حجم مقاله به بررسی این موضوع در رمان نوظهور داعش با تکیه بر مؤلفه‌های نقد اجتماعی لوکاج می‌پردازد.

پژوهش حاضر برای شناساندن و رونمایی از پدیده جدیدی به نام داعش در قالب رمان است. نویسنده با بازنمایی آن به نقد زشتی‌ها و فروکاهی‌های جامعه در خصوص قشر زنان و البته در رویارویی با داعش، زبان گشوده و ناپهنجاری‌های حاصل از ظهور داعش را در قالب رتالیسم و با بهره‌گیری از زبان ادبی و تأثیر و تأثر جامعه و ادبیات رسالت آن را عرضه می‌کند و از مؤلفه‌های رتالیسم لوکاج به این منظور بهره برده است. رتالیسم در معنی واقع‌گرایی، از ریشه *real* به معنی واقعی و حقیقی مشتق شده است (۹). مویاسبان آن را اینچنین تعریف می‌کند: "کشف و ارائه آنچه انسان معاصر واقعا هست" (۱۰). رتالیسم که مقابل فارسی آن اصطلاح واقع‌گرایی است مانند واژه واقعیت پر از ابهام و آنچه و چند وجهی است؛ به این دلیل که واقع‌گرایی هم مانند خود واقعیت متحول و متحرک است؛ ولی اگر بخواهیم میان معانی مهارناپذیر "رتالیسم" همچنان که با یکدیگر رقابت می‌کنند وجه مشترکی می‌یابند، تفاوت اصولی پیدا کنیم، می‌باید ضرورت مراجعه به فیلسوفان را بپذیریم، مخصوصاً وقتی که دریا به اصطلاح رتالیسم از فلسفه به حوزه نقد و ادبیات راه پیدا کرده است (۱۱).

جنبش رتالیسم در سال‌های پس از ۱۸۳۰م. بخش زیادی از توان و نیروی خلاقانه خود را از دست داده بود و زیاده‌روی‌های آن در کنار دستاوردهایش، برخی نویسندگان را بر آن داشت تا درصدد یافتن راه‌های تازه‌ای برآیند که با اعتدال و حسابگری طبقه متوسط روبه‌رشد، در تمدنی که روز به روز بیشتر صنعتی می‌شد، هماهنگ و همخوان باشد؛ در نتیجه رمانتیسیم اجتماعی که از میان رمانتیسیم احساسی سربرآورد خود را هرچه بیشتر به رتالیسم نزدیک کرد و زمینه را برای پیدایش رتالیسم به مانند روشی هنری آماده ساخت (۱۲).

جامعه‌شناسی ادبیات به طور کلی شامل همه این مباحث است (۱۵). در دوره‌های مختلف نظریات متفاوتی درباره گرایش رمان به واقعیت داده شده است. گاهی گفته‌اند که این گرایش کلید خوشبختی و سعادت رمان است و گاهی هم آن را موجبات "پیشانی و گرفتاری" رمان دانسته‌اند... در هر صورت حقیقت این است که واقع‌گرایی رمان و آن جنبه تجربی و ارجاع‌دهنده‌اش به زندگی، معانی مختلفی در ذهن خوانندگانش یافته است. (۱۷) واقع‌گرایی به مفهوم ساده‌اش، یعنی جزئیات زندگی را دقیق و کامل منعکس کردن. ارائه جزئیات زندگی از جمله کارهایی است که ادبیات داستانی انجام می‌دهد و رمان بیش از هر قالب دیگری می‌تواند حوادث و اتفاقات گذشته را به شیوه‌ای لذت‌بخش در خاطرمان زنده کند. با خواندن رمان احساس می‌کنیم که قضیه همان گونه است که رمان می‌گوید و همانطور است که نویسنده احساس کرده و یا زنجیره تجربیات رمان‌نویس واقعی است و مسئله همانطور به نظر می‌رسد که او می‌گوید (۱۷).

ساختمان رمان الگوی فراگیری است که همه مصالح و اجزای رمان بر طبق آن نظم داده می‌شود و معمولاً بحث درباره آن مشکل‌تر از دیگر عناصر رمان است. شناخت واقع‌گرایی در رمان از طریق شناخت صرف ساختمان آن میسر خواهد بود؛ زیرا ویژگی واقع‌گرایی شامل حال رمان‌هایی است که ساختمان‌های پیچیده‌ای دارند و با اشکال، سبک‌ها و فنون بسیار پیچیده همراه هستند و نیز رمان‌هایی که ساختمانی بسیار دقیق و کنترل شده دارند یا اینکه ساختمانشان موافق اصول زیبایی‌شناسی طراحی شده است (۱۱). شناخت واقع‌گرایی در رمان تنها از طریق "شناخت صرف ساختمان آن" میسر است... رمان یعنی تلاش دائم برای دست یافتن به واقعیت. حوزه تحقیق رمان "جامعه" است و مصالح تحقیقاتش هم همیشه آداب و رسوم اجتماع بوده است (۱۷). به هر روی در بخش‌های بعد به شخصیت رئالیستی زنان در رمان خواهیم پرداخت.

گریزی به رمان حبیبی داعشی:

داستان درباره زندگی لیلی عبدالمهدی دختر عادل عبدالمهدی صاحب شرکت بزرگترین بازرگانان اتومبیل قاهره از خانواده‌های سرشناس مصر است. او یک برادر به نام ایمن دارد. لیلی پس از اینکه همسرش محمود او را بدون توضیحی طلاق می‌دهد تحمل نگاه جامعه مردسالارانه مصر برایش دشوار می‌شود. از استاد ماجد یکی از مدیران شرکت گرفته تا همسر دوست صمیمی‌اش سها و حتی خانواده‌اش و محمودی که بدون دلیل او را طلاق می‌دهد. لیلی برای فرار از ازدواج اجباری با پسرعمویش احمد با کمک دوستش، با وجود مخالفت خانواده به داعش می‌پیوندد و به شهر رقه می‌رود. در طول این مدت خانواده به دنبال او هستند و همه

جا را جستجو می‌کنند. او در مدت حضورش در مقر ابوسیف یکی از امیران داعش به اغراض شوم آنها پی می‌برد و با کمک بادیگارد ابوسیف، امیر داعشی، از مهلکه می‌گریزد و تا امن شدن شرایط در شهر مکه می‌ماند. در این مدت مادرش را از دست می‌دهد و پدرش که متوجه می‌شود او به داعش پیوسته نام خود را از لیلی برمی‌دارد، اما برادرش همواره جویای احوال اوست و از طریق ایمیل‌هایی که خودش می‌فرستد گاه از احوالات او خبر دار می‌شود. ایمن با منازج می‌کند و او نیز صاحب دو دختر به نام لیلی و سعاد می‌شود. محمود هم به کمک لیلی می‌آید؛ چون خود را مسبب گرفتاری‌هایی می‌داند که بر سر لیلی آمده. سرانجام عمر نیز پس از سختی‌های فراوان و بازداشت دوباره توسط داعش، در مکه به او می‌پیوندد و آنها با هم به مصر برمی‌گردند و ازدواجشان را اعلام می‌کنند. آنها صاحب دختری به نام ملک می‌شوند. عمر نیز تا قبل از پیوستن به داعش زندگی سراسر ناکامی داشته است. او پس از اینکه عشقش و در پی آن، کارش را نیز از دست می‌دهد، دست از پا درازتر به داعش می‌پیوندد و با پیوستن او به داعش برای خانواده‌اش بخصوص برادرش، کریم، مشکلات زیادی ایجاد می‌شود که تا آخر عمر گریبانگیر آنها می‌شود به طوری که او روی بازگشت به خانواده را ندارد.

در یکی از عملیات‌های داعش ابوسیف، عمر را از مرگ نجات می‌دهد و به عنوان محافظ خودش او را انتخاب می‌کند و در نهایت، عمر هم به دست همان داعشی‌ها کشته می‌شود. در کودکی ملک، عمر پدرش جلوی چشمان کودک به ضرب گلوله کشته می‌شود و به فاصله کمی از این حادثه دو دختر ایمن توسط داعش دزدیده می‌شوند و به عنوان گروگان گرفته می‌شوند تا زمانی که ملک دختر لیلی را به آنها بدهند. آنان پس از تحویل دادن دو دختر ایمن در مقابل مبلغ پول، ملک را نیز می‌دزدند و به رقه همان شهری که سالیان پیش عمر و لیلی در آن به سر می‌بردند، می‌برند. طی عملیات اعضای جبهه النصره، شهر رقه از دست داعشی‌ها آزاد می‌شود و ابوسیف فرمانده عمر کشته می‌شود. در این مدت ملک نیز در رقه گروگان است و لیلی از طریق دوست ترکیه‌ای محمود متوجه می‌شود ملک در رقه به سر می‌برد. محمود از محمد السوری کمک می‌خواهد و از طریق او متوجه می‌شود کودکان دزدیده شده در رقه هستند و لیلی باید برای شناسایی دخترش به رقه برود. او با سختی فراوان توانست دخترش را پیدا کند؛ چون هم بزرگ‌تر شده بود و هم اینکه ام سیاف و ام سلمان او را در سرداب خانه ابوسیف پنهان کرده بودند و هیچ کس از محل اختفای آنها خبر نداشت. محمود پس از دیدارش با لیلا به علت طلاق دادن او می‌پردازد و عنوان می‌کند من شایسته عشق تو نبودم، به تو خیانت کردم و همزمان با خانم دیگری ازدواج کردم و از او یک پسر داشتم که اکنون چند سال

به واقعی بودن قیافه و ویژگی‌های بیرونی شخصیت پرداخته‌اند» (۱۱). برخی از منتقدین نیز شخصیت‌ها را به «کهنتر و مهتر، شخصیت‌های ساده و جامع، شخصیت‌های دم دست و تپ‌ها...» (۱۹). تقسیم کرده‌اند، اما هدف از بررسی شخصیت و التفات به آن در این پژوهش این است که پی ببریم نویسنده رمان رئالیست، از به کارگیری شخصیت چه غایتی در سر می‌پروراند؟ آیا تنها به دنبال عرضه شخصیت‌های متفاوت است یا از بسط و گونه‌گونی آنها می‌خواهد فردیت خاصی را به جامعه تزریق کند؟ آنچه در بررسی شخصیت‌ها آمده، پاسخ به این پرسش‌ها در قالب جامعه رمان و ... است.

جامعه رمان

یکی از عناصری که داستان بر پایه و اساس آن شکل می‌گیرد و چه بسا ممکن است کلیه حوادث داستان حول محور آن باشد، شخصیت است. در داستان‌های رئالیستی و «از دیدگاه جامعه‌شناسی رمان، شخصیت در کلیتی قرار می‌گیرد که آن را "جامعه رمان" خوانده‌اند؛ بنابراین شخصیت در محدوده آن با دیگر عناصر این جامعه مرتبط است. محققان این ارتباط را به صورت‌های گوناگونی تصویر کرده‌اند: ۱- برخی از آنها معتقدند که شخصیت مانند تمامی جهان رمان تحت تسلط نویسنده است و در ناتوانی تراژیک خود می‌ماند؛ ۲- نظریه پردازان دیگر شخصیت را به عنوان نماینده گروه یا طبقه اجتماعی تصور کرده‌اند؛ ۳- برخی نیز برای شخصیت رمان استقلال و فعالیت آزادانه قائل شده‌اند» (۱۴).

عناصر توصیفی

داستان رمان رئالیستی از آغاز تا پایان با ویژگی شخصیات سروکار دارد. گفت و گو ترکیب عناصر توصیفی آن به شکلی است که جریان لحظه به لحظه پیش می‌رود و احساس آن شدت می‌یابد (۱۱).

دیالکتیک و فردیت

شخصیت داستان‌های رئالیستی بزرگ همین که در تخیل نویسنده شکل می‌گیرند، زندگی‌ای مستقل از آفریننده خود در پیش می‌گیرند. آنان در مسیری قرار می‌گیرند که دیالکتیک درونی زندگی اجتماعی و روانی شان مقرر می‌دارد (۱۵). «فردیت» از پرتو آنچه از نظر اجتماعی تپیک و عام است روشنایی می‌گیرد» (۲۰). در داستان‌های رئالیستی هر شخصیت علاوه بر اینکه ویژگی‌های خاص خود را دارد، توصیف کننده قشر و طبقه‌ای است که از آن برخاسته است (۱۵).

از ملک بزرگ‌تر است، مادرش در اثر سرطان جان خودش را از دست داد و من نمی‌توانستم فرزندم را به خانه بیاورم؛ چون نمی‌دانستم تو چه برخوردی خواهی داشت و به ناچار خود را از عشق پاک تو محروم کردم؛ تا به حال نیز ازدواج نکرده‌ام، او مجدداً از لیلی تقاضای ازدواج می‌کند، اما لیلی بعد از عمر نمی‌تواند مهر هیچ مرد دیگری را در دل داشته باشد. برای سلامتی و حفظ جان تنها دخترش و بنا به وصیت عمر که به او گفته بود نام خود و ملک را تغییر بده و به جای دوری برو تا کسی تو را نشناسد، به آلمان می‌رود. در نهایت آنجا از دنیا می‌رود. دخترش که ۲۲ ساله شده در پی پاسخ به سوال هایش به مصر می‌آید؛ اینکه چرا خانواده ندارد و چرا هر سال باید از جایی به جای دیگر نقل مکان کند و ... او در بازگشت به مصر با استقبال گرم ایمن دایی، دختر دایی و زندایی‌اش مواجه می‌شود و تصمیم می‌گیرد که برای همیشه در مصر بماند. دایی او را به خانه قدیمی‌شان می‌برد و ملک با دیدن تابلوهای نقاشی پدرش که اکثراً تصویر دو چشم در آنها بود شوکه می‌شود و اتاق کودکی‌اش و تداعی خاطرات بر جای مانده از آن دوران و همه اتفاقات از جمله مرگ پدرش جلوی چشمانش به یادش می‌آید و ... در نهایت تصمیم می‌گیرد به درخواست ازدواج ماجد پسر محمود پاسخ مثبت دهد.

یافته‌ها

بررسی مفاهیم شخصیت‌های رئالیستی داستان

برخی از منتقدان مهمترین عنصر داستان‌های رئالیستی را شخصیت دانسته‌اند و یکی از عمده‌ترین اهداف هر نویسنده واقع‌گرایی را «شخصیت‌پردازی واقع‌نمایانه و متقاعدکننده» برشمرده‌اند (۱۸). برخی نیز شخصیت را در کنار واقعه می‌سنجند و آن دو را مکمل هم می‌دانند و باور دارند «واقعه و شخصیت، در واقع پایه و اساس طرح و داستان هستند؛ چون تعریف آن را هم نگاه کنید، واقعه بزرگ یا مهمی که در زندگی شخص روی داده است، مد نظر قرار می‌گیرد، بعد گسترش این واقعه در زندگی او خواهد بود. باید دید این واقعه به شخص چه جهتی داده است. (از مقدمه ابراهیم یونسی بر کتاب ادبیات داستانی در ایران، ۱۳۸۲: ۲۴)

برخی نیز اهمیت بیشتر را به نامی که برای شخصیت‌ها در نظر گرفته شده می‌دهند «رمان‌نویسان رئالیستی به شیوه بسیار بارزی... برای شخصیت‌های رمان‌هایشان نام‌هایی را برگزیده‌اند که نشان می‌داد، آن‌ها افراد خاصی در محیط اجتماعی همان دوران هستند... نامگذاری شخصیت به آن فردیت می‌بخشد و اما تمام ابعاد آن و رنگ رئالیستی که به آن داده شود توصیف امکان پذیر است. توصیف، یکی از تکنیک‌های داستانی که نقش روشن کردن تمام ابعاد و شخصیت را بر عهده می‌گیرد... و اگر طبیعی و مؤثر باشد پندار واقعیت ایجاد می‌شود. به همین دلیل در رئالیسم

فرد مسئله‌دار

به باور لوکاچ، شخصیت اصلی رمان، فردی مسئله‌دار است که در جامعه‌ای که ارزش‌های کمی، نظیر سرمایه، پول و کالا بر آن حاکم است، به جستجوی ارزش‌های اصیل و راستین بر می‌آید؛ ارزش‌هایی چون عشق، عدالت، آزادی و شادی بیکرانه جان، اما جستجوی او بیهوده است زیرا خود پیشاپیش می‌داند که چیزی به دست نخواهد آورد؛ بنابراین انزوا و تنهایی و درون‌گرایی، تنها گریزگاهی انسان مسئله‌دار در جامعه مدرن و در عین حال تباه معاصر است (۱۴).

کانون تلاقی

لوکاچ بر این عقیده است که شاخص اثر رئالیستی، ابداع شخصیت نوعی است، شخصیتی که وجود او کانون همگرایی و تلاقی تمام عناصر تعیین‌کننده‌ای می‌شود که در یک دوره تاریخی مشخص، از نظر انسانی و اجتماعی، جنبه اساسی دارد (۱۵). در واقع باید بیان داشت رئالیسم، ساختمان رمان را بر قوانین طبیعت و اجتماع پایه می‌گذارد. پدیده‌های روحی را در ارتباط با علیت اجتماعی بررسی می‌کند، ریشه سرنوشت شخصیت را در شرایط محیطی و خصوصیات فردی می‌جوید، اجتماع را به منزله موجودی زنده و متحرک می‌نگرد و پیش از آن که انسان را از لحاظ زیست‌شناسی تشریح کند به مطالعه وضعیت انسان از لحاظ اجتماعی می‌پردازد. در تحول شخصیت‌های داستانی و تکامل سرگذشت آن‌ها راه را بر عوامل تصادفی کاملاً می‌بندد و از همه مهم‌تر، به جای تصویر کردن نفرت‌انگیزترین حالت‌ها، به کشف واقعیت بدون داوری می‌پردازد (۱۱). باید گفت جایگاه و اهمیت شخصیت در جامعه رمان فقط به این دلیل نیست که او نماینده یک طبقه اجتماعی است، بلکه از این نظر شخصیت جایگاه مهمی در رمان دارد که با عناصر دیگر رمان در تعاملی چند بعدی است (۱۴).

کوچک و بی‌اهمیت

نکته دارای اهمیتی که در شخصیت اکثر رمان‌های رئالیستی دیده می‌شود این است که نویسندگان این نوع رمان‌ها قهرمان داستان را از میان طبقه‌ای انتخاب می‌کنند که بیشترین تعامل را با مردم اجتماع دارند و: «نویسنده رئالیست به هیچ وجه لزومی نمی‌بیند که فرد مشخص، غیر عادی و عجیبی را که با اشخاص معمولی فرق دارد، به عنوان قهرمان داستان خود انتخاب کند. مثلاً وقتی نویسنده رئالیست می‌خواهد یک جنگ را موضوع کتاب خود قرار دهد، هیچ شکی نیست که در انتخاب قهرمان، افسر جزء یا سرباز را بر فرمانده لشکر ترجیح می‌دهد؛ زیرا قشر سرباز به محیط جنگ نزدیک‌تر و تأثیرات محیط در او خیلی بیشتر از

فرمانده است و علت تمایل بارزی که رئالیست‌ها به افراد "کوچک و بی‌اهمیت" نشان می‌دهند همین است... حتی نویسنده رئالیست می‌کوشد که با استفاده از تأثیر محیط و اجتماع خارج و وضع روحی قهرمانان خود، روابط طبیعی که در لابه لای حوادث وجود دارد را نشان دهد» (۱۰).

واقعیت شفاف

علاقه شدید لوکاچ به رمان رئالیستی دلایل روشنی دارد که یکی از آنها البته به نظریه مارکس بر می‌گردد. رئالیسم، فرم شفاف رمان را به وجود آورده است که به ظاهر چنین به نظر می‌رسد که واقعیت را با تمام پیچیدگی‌های آن نمایان می‌سازد بدون اینکه بر چیزی چشم ببوشد (۱۴).

انگیزه حرکات و سکنات

نویسنده واقع‌گرا در پی آفریدن تصویری است که به واسطه شباهت زیادش با ادراک عادی ما از زندگی مجذوب‌کننده است. نویسنده تصویری عمیق و ظریف خلق می‌کند و با ترفندهای روانشناختی مجاب‌کننده‌ای، انگیزه‌های گوناگونی را که منشاء حرکات و سکنات شخصیت‌ها است، به خواننده نشان می‌دهد و این امر با تصویری پذیرفتنی از جامعه‌ای که شخصیت‌ها در آن زندگی می‌کنند، همراه است (۲۱).

رنگ عاطفی شخصیت

باید توجه خواننده را پیوسته حفظ کرد و علاقه او را نسبت به سرنوشت شخصیت‌ها برانگیخت. از این لحاظ روش اساسی عبارت است از برانگیختن همدلی نسبت به کنش توصیف‌شده. شخصیت‌ها معمولاً رنگ عاطفی هم دارند. در فرم‌های ابتدایی ما با آدم‌های پرهیزکار و شرور مواجه می‌شویم... (۲۲).

حقیقت‌مانندی

نویسنده واقع‌گرا در پی آفریدن تصویری است که به واسطه شباهت زیادش با ادراک عادی ما از زندگی مجذوب‌کننده است. نویسنده تصویری عمیق و ظریف خلق می‌کند و با ترفندهای روانشناختی مجاب‌کننده‌ای، انگیزه‌های گوناگونی را که منشاء حرکات و سکنات شخصیت‌ها است را به خواننده نشان می‌دهد و این امر با تصویری پذیرفتنی از جامعه‌ای که شخصیت‌ها در آن زندگی می‌کنند همراه است (۲۱)؛ از اینرو این موضوع که از آن به حقیقت‌مانندی تعبیر می‌شود از ویژگی‌های مهم داستان‌های رئالیستی است (۲۳). حقیقت‌مانندی نقابی است که قوانین متن بر چهره خود می‌زنند و ما باید فکر کنیم یا باور کنیم این حقیقت‌مانندی نوعی رابطه با واقعیت است (۲۲).

سرشت ثابت و متغیر

سرشت ثابت در طول حکایت بی‌تغییر می‌ماند اما سرشت متغیر طی رخداد کنش تحول می‌یابد (۲۲).

تحلیل شخصیت‌های رئالیستی زنان در رمان

هاجر عبدالصمد شخصیت‌های داستانش را از میان انسان‌های عادی اطرافش و جامعه‌ای که در آن می‌زیسته انتخاب کرده است. همه آنها از محمود ابراهیم تا لیلی و عادل عبدالمهدی و سعاد و سها و ... این شخصیت‌ها آنچنان برای ما آشناوند که اگر گرداگرد خود را جستجو کنیم شاید نمونه همه آنها را ببینیم. هرچند نظریات متفاوت و مختلفی درباره شخصیت‌ها در داستان‌ها مطرح و عنوان می‌شود، از جمله اینکه ممکن است نمونه او در جامعه واقعی وجود داشته باشد و نویسنده با الهام از او شخصیت را ساخته و پرداخته و یا برعکس. «ادبیات به ارائه نمونه شخصیت‌های کلی، قالبی، قراردادی، نوعی و تمثیلی، نمادین، همه‌جانبه از طرف خصلت‌های عادی یا مهم انسانی می‌پردازد. این نمونه‌ها هر کدام معرف نوع معینی از افراد در موقعیت‌های خاص هستند و با ساخت ذهنی و روانی نویسنده و شاعر ارتباط مستقیم دارند و منعکس کننده واقعیت‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه خود هستند. قهرمان‌های قصه، نمونه‌های شخصیت‌های کلی هستند از خصایل و با جهان‌بینی کلی» (۲۴) شخصیت‌ها و به خصوص شخصیت زنان در رمان «حبیبی داعشی» نمونه شخصیت تمثیلی و نمادین انسان سرگشته عصر ماست. آنها اغلب در دو دوراهی «ماندن و رفتن» و «نفرت یا محبت» نسبت به خانواده‌هایشان گرفتار آمده‌اند. لیلی در رمان، نمونه شخصیت زن زجر دیده و در عین حال تلاشگر و مبارز، نجیب، عقیف، اخلاق‌مدار و صادق است.

در میان داستان، نویسنده به توصیف شخصیت‌ها می‌پردازد و آنها را بدون اینکه بخواهد در شخصیتشان اغراق داشته باشد، توصیف می‌کند. برای نمونه در توصیف شخصیت‌های ابو سیاف و ام سیاف و عمر در نگاه اول به توصیف ویژگی‌های خارجی آنها می‌پردازد و چنین مطرح می‌کند: «در باز شد و اتومبیل وارد شد و در مقابل خانه‌ای توقف کرد که مردی حدوداً چهل ساله با ریش بلند و ردایی کوتاه ایستاده بود. کنار آن مرد، بانویی با لباس سیاه و نقابی بر چهره ایستاده بود. پشت سر آنان نیز جوانی قدبلند و عضلانی با ریش کوتاه و ردایی دیده می‌شد».

نکته‌ای که بسیار در خور توجه است و منتقدین رمان‌ها به آن همواره اشاره می‌کنند این است که «همانقدر که می‌توان شعر را بر حسب صنایع شعری بررسی کرد، رمان را می‌توان بر اساس ... شخصیت‌هایش بررسی کرد» (۱۹). از اینرو ابزار کار ما در این مقاله، شخصیت‌زانی است که در عرصه رمان به تصویر کشیده

حقیقت‌مانندی در حیطه و فضای داستان شرط لازمی است نه با همخوانی با جهان واقع، به بیانی دیگر اگر شخصیت‌ها و حوادث و زمان و مکان در حیطه و فضای داستان توجیه شوند و خواننده آن‌ها را در چارچوب ساختمانی و فضای داستانی، واقعی و طبیعی بگیرد، منظور داستان‌نویس برآورده شده و حقیقت‌مانندی داستان به وقوع پیوسته است (۲۴).

مؤلفه‌های بررسی شخصیت زنان

هدف نویسنده از نگارش این رمان بیان سفاکی‌های داعش در مقابل جامعه زنان بود که به خوبی توانسته است با به خدمت گرفتن واقع‌گرایی لوکاج بدان پردازد که در ادامه آنها بررسی می‌شود.

تیپ‌های مثبت و منفی

تیپ‌های مثبت و منفی از عناصر ضروری ساخت حکایت دارند. جلب همدلی خواننده برای بعضی از این تیپ‌ها و انزجار او از بعضی دیگر به ناگزیر مشارکت عاطفی او را در اتفاقاتی که عرضه می‌شود و علاقه او نسبت به سرنوشت قهرمان به دنبال دارد (۲۲).

پویایی و ایستایی

در واقع نویسنده رئالیست در خلق شخصیت‌های داستانی خود، ضمن توجه به ویژگی‌های فردی وی، می‌کوشد بسیاری از خصوصیات طبقه اجتماعی او را نیز به صورت فشرده در وی جمع آورد. در مجموع با این تمهیدات، شخصیت‌های داستان‌های رئالیستی را کد و ایستا نیستند و در جریان حوادث داستان دچار تغییر و دگرگونی می‌شوند (۲۳). از نظرگاه لوکاج در رمان طبقه اجتماعی جای قهرمان حماسی را می‌گیرد و شخصیت در واقع فقط نماینده طبقه اجتماعی است؛ میشل زرافا نیز معتقد است شخصیت رمان همیشه معرف طبقه‌ای از جامعه است و تفاوت آن با قهرمان افسانه‌ای کهن در همین امر نهفته است (۲۵).

مستقیم و غیر مستقیم

شخصیت‌پردازی داستان می‌تواند مستقیم باشد. ما اغلب با شخصیت‌پردازی غیر مستقیم مواجهیم. سرشت قهرمان از کنش‌هایش فهمیده می‌شود، از طرز رفتارش. گاهی کنش‌ها در ابتدای داستان ذکر می‌شوند، خارج از طرح‌واره حکایت و صرفاً به منظور شخصیت‌پردازی، از همین روست که کنش‌های خارج از حکایت به بخش از عرض حال می‌ماند (۲۲).

شده است. نویسنده برای پیشبرد مقاصد خود در شخصیت‌پردازی، شیوه‌های مختلفی را به خدمت می‌گیرد، یکی از این شیوه‌ها ارائه صریح شخصیت‌ها با یاری گرفتن از شرح و توضیح مستقیم از جانب دانای کل، یا از زاویه دید فردی در داستان که خصوصیت‌ها و خصلت‌های شخصیت‌های دیگر داستان را توضیح می‌دهد (۲۶) مانند آنچه که در رمان حبیبی داعشی می‌بینیم.

نقد و تحلیل سازه‌های شخصیتی

زن در رمان حبیبی داعشی بسیار آسیب‌پذیر به تصویر کشیده شده‌اند. آنها اغلب شکست‌خورده، غمگین و بدون پشتوانه نشان داده شده‌اند که در اکثر مواقع آماج تهمت‌های و فضای بسته و جامعه مرد سالارانه قرار می‌گیرند. بعضی دمدمی‌مزاج نشان داده شده‌اند و انسان‌های ساده‌لوحی هستند که قربانی تقدیر و ساده‌پنداری خود شده‌اند، تا جایی که فریب سراب‌های داعش را می‌خورند و قربانی می‌شوند. وضعیت زن در این داستان فراز و نشیب دارد، آنان در نقش‌های مختلفی چون مادر جهادی (سمیره)، معلم جهادی (ساره) مترجم (لیلی) ظاهر شده‌اند، اما نکته دارای اهمیت این است که در نهایت قهرمان اصلی داستان با اراده به تصویر کشیده شده است که ممکن است دچار اشتباهاتی شده باشد و تاوان آنها را نیز به همان سختی داده باشد، اما در اشتباه خود نمی‌ماند و در نهایت سرنوشت خود را به دست خود رقم می‌زند. ترتیب زنان نام برده شده و همچنین میزان مطالب بر اساس میزان و اهمیتی است که نقش آنان در رمان داشته است.

تحلیل شخصیت لیلی

در این داستان شخصیت اصلی و نقش قهرمان را به دوش می‌کشد؛ او کانون تلاقی همه شخصیت‌ها است و از رنگ عاطفی قوی‌تری نیز برخوردار است؛ از این رو «به شخصیتی که دارای جاندارترین و تأثیرگذارترین رنگ عاطفی باشد، قهرمان گویند. قهرمان شخصیتی است که خواننده با بیشترین توجه او را دنبال می‌کند. قهرمان همدردی، همدلی، شادی و اندوه‌خواننده را برمی‌انگیزد» (۲۲) او نماینده زنان فریب‌خورده‌ای است که نیمی از زندگی خود را با شکست عاطفی به سر می‌برد. پس از گذشت یک سال از زندگی مشترک با همسرش، محمود یک طرفه او را طلاق می‌دهد.

شیوه شخصیت‌پردازی لیلی مستقیم است و ما با شرح و توصیف مؤلف با او آشنا می‌شویم: «محمود ابراهیم ... و زوجت له الشابة الجميلة عادل المهدی بنت عادل المهدی صاحب شركة المهدی موتورز "و واحد من أكبر تجار السيارات في القاهرة... زوجته من عائلة مرموقة تعمل مترجمة للغة الألمانية في إحدى الشركات الكبرى و تقف على أعتاب الثلاثين» (۲۷).

«محمود ابراهیم و لیلی همسر جوان و زیبایش، دختر عادل المهدی صاحب شرکت مهدی موتورز از بزرگترین بازرگانان اتومبیل قاهره بود. لیلی در مقام مترجم زبان آلمانی در یکی از شرکت‌های بزرگ کار می‌کرد و در آستانه سی‌سالگی بود.» لیلی در مسیر زندگی اش با مشکلات مختلفی مواجه می‌شود.

مشکلات زنان مطلقه: درد ناشی از شکست عاطفی مانند خوره به جان لیلی می‌افتد. از یک طرف، نگاه سنگین خانواده و از طرف دیگر دیدگاه نادرست اجتماع در مقابل او به عنوان یک زن مطلقه برایش غیر قابل تحمل است. «انت لا تعلمین ما تقوله السیدات فی النادی عن آی امرأة تتطلق، وضعوها تحت المیکروسکوب و عند آی غلطه یتم الشهیر بها حتی لو کانت صدیقکم» (۲۷) و این مورد در رمان کاملاً با علت علاقه مندی لوکاچ به رمان رئالیستی منطبق است که باور دارد که «رئالیسم که واقعیت را با تمام پیچیدگی‌های آن نمایان می‌سازد بدون اینکه بر چیزی چشم ببوشد.»

...لیلی تبکی و تسأل نفسها: هل أنا الضحیة؟ أم أنا المطلقة؟ أم أنا عروس خشیة یحرکها المجتمع و العرف کیفما یشاء؟ أم من أکون؟؟ (۲۷) شاید عبارت اخیر او عمق بحران هویت و تاجر جامعه مصر را به تصویر می‌کشد واقعیت اجتماعی که تلخ است و به خوبی از زبان شخصیت‌ها تبلور و بازتاب یافته است. شاید این عبارات انتقادات تند و تلخی است که هاجر عبدالصمد می‌خواهد با تمسک به شخصیت لیلی به آن‌ها اشاره کند.

زن کانون همگرایی و تلاقی عناصر: رویاروی اش با ازدواج

اجباری با احمد (پسرعمویش) مصیبتی است که بر سر او آوار می‌شود.

محمود فضیلت در مورد شخصیت‌ها بر این باور است که: «شخصیت‌ها برای آنچه که انجام می‌دهند باید دلیل معقولی داشته باشند. به ویژه وقتی تغییری در رفتار آنها پیدا شود ما باید دلیل این تغییر را تا پایان داستان بفهمیم.» (۲۶) این مطلب کاملاً در مورد لیلی صدق می‌کند و در عین حال در کل داستان دلیل منطقی نیز برای تغییر رفتارهایش ذکر می‌گردد. از آنجایی که او نمونه کامل یک شخصیت اخلاق‌مدار و صادق است و زندگی‌اش بر مدار عفت چرخیده و دیالکتیک درونی زندگی او بر این مدار چرخیده است. این ویژگی‌ها همواره تا پایان داستان در او ثابت بوده است، پذیرش تهمت‌ها برایش بسیار سنگین می‌نماید و به ناچار برای فرار از قضاوت‌های جامعه مردسالار پیرامونش و به باور خودش برای رهایی از آن به داعش پناه می‌برد؛ چون دوستش سمیره وعده کار و زندگی خوب را در آنجا به او داده بود، اما او در دام داعش گرفتار می‌شود که مسیر زندگی او را به کلی تغییر می‌دهد. او با پیوستن به داعش با سراب دروغین جدیدی مواجه

تَبْكِ إِلَيَّ أَنْ تَوَقَّتَ فَجَاءَهُ عَنِ الْبُكَاءِ» (۲۷) در این قسمت ما شاهد شخصیت متغیر او هستیم. لیلی از نقشه ابوسیف برای ضربه رساندن به خانواده‌اش در مصر خیردار می‌شود. به این ترتیب لیلی به عمر اعتماد می‌کند و تصمیم می‌گیرد با عمر و به کمک دوستش محمد السوری از رقه رفته و از آنجا به یمن بروند. مدتی در آنجا ماندند، اما عمر متوجه شد که جای او لو رفته و داعشی‌ها هنوز نمی‌دانند که لیلی نیز همراه عمر است یا خیر؛ بنابراین به ناچار باید جدا از یکدیگر به سفر ادامه دهند و لیلی به عربستان، خانه خدا، می‌رود و عمر برای مدتی زندانی می‌شود.

در طول این مدت عمر به لیلی گفته بود که هر روز بعد از نماز مغرب مقابل درب اصلی خانه خدا بایستد تا اگر بازگشت، آنجا هم‌دیگر را ملاقات کنند. ماه‌ها به این ترتیب می‌گذرد و عمر نمی‌آید. ذخیره پولی لیلی روبه اتمام است و او دیگر هزینه پرداخت اجاره هتل را ندارد و به ناچار در حرم و در جوار خانه خدا می‌خوابد، اما انگیزه دیدار یار و خانواده او را بر عملش مصمم نگه می‌دارد: «رُعْمَ أَنْ تِلْكَ الْفَتْرَةَ كَانَتْ قَاسِيَةً وَ هِيَ تَتَأَلَّمُ مِنَ الْوَحْدَةِ وَ الشَّوْقِ إِلَى أَهْلِهَا وَ عُمَرَ إِلَّا أَنْ اللَّهَ رَبَّطَ عَلَى قَلْبِهَا وَ رَزَقَهَا الصَّبْرَ وَ السَّلْوَانَ فِي مَجَاوِرَةِ بَيْتِهِ الْحَرَمِ» (۲۷) این قسمت با نکته‌ی «انگیزه‌های گوناگونی که منشاء حرکات و سکنات شخصیت‌ها است را به خواننده نشان می‌دهد» منطبق است.

نکته جالب توجه درباره لیلی، علت و انگیزه پیوستنش به داعش است که آن را در خلال گفتگویی که با عمر چنین بیان می‌دارد: «فَمَا الَّذِي أَتَى بِكَ إِلَى هُنَا؟ قَالَتْ بِأَسَى: قَلْبٌ مَجْرُوحٌ. قَالَ عُمَرُ: بِسَبَبِ زَوْجِكَ الْأَسَاقِ؟ أَجَابَتْ: لَيْسَ زَوْجِي فَقَطْ بَلْ وَ أَهْلِي وَ صَدِيقِي وَ الْمَجْتَمَعِ الَّذِي وَضَعَنِي تَحْتَ الْمَيْكْرُوسَكَبِ لِيَرْصِدَ كُلَّ حَرَكَةٍ مَنِّي يَأُولُوهَا كَمَا يَحِلُّ لَهُمْ» (۲۷).

همانگونه که هویدا است در این داستان رئالیستی، ما از آغاز تا پایان با ویژگی‌های شخصیتی لیلی مواجه هستیم. او انسان زودباوری است، اما تنها تفاوتش با دوستان داعشی‌اش این است که قبل از اقدام به هر کاری سوال می‌پرسد و این خود نمایانگر میزانی از آگاهی او نسبت به اقدامی است که می‌خواهد انجام دهد، اما شاید با خوش‌خیالی بهترین راه را همین می‌داند.

همانطور که از شخصیت در رمان‌های رئالیستی توقع می‌رود، راکد و ایستا نیستند، بلکه پویا و همواره در پی تغییر و تحول هستند؛ لیلی در برهه‌ای از زندگی‌اش علی‌رغم اینکه از طبقه مرفه اجتماع است و پدرش یکی از بزرگترین و با نفوذترین بازرگانان مصری است، اما به دلیل وجود تضادهای اجتماعی و تفکری بین خود و خانواده و اجتماعی که در آن به سر می‌برد، پیوستن به داعش را بر ماندن در جمع خانواده ترجیح می‌دهد. این بخش از شخصیت او کاملاً با نظریه لوکاج که «اثر واقع‌گرا باید تضاد و تناقضات اجتماعی را منعکس کند» منطبق است (۱).

می‌شود که راه‌هایی از آن برایش بسیار دشوار است و هنگامی که دور از خانواده است مادرش را از دست می‌دهد. همان‌گونه که لوکاج باور دارد، شخصیت لیلی کانون همگرایی و تلاقی تمامی عناصر و حوادث اتفاق افتاده در داستان است.

شخصیت اصیل

لیلی «فردیتی مشخص و خلق و خویی خاص» دارد (۱۹). نکته قابل توجه این است که حتی لیلی که «شخصیتی بسیار فردیت یافته است نیز ممکن است نماینده چیزی باشد... او شخصیت "اصیل" است، اما نماینده کیفیت مهمی است که به درون مایه رمان مربوط می‌شود (۱۹). زندگی او را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد؛ بخش اول آن زمانی است که او به عنوان همسر محمود زندگی خوب و خوشی دارد که البته کوتاه است و بخش دوم به زمانی بر می‌گردد که او از محمود جدا شده است و محمود بدون هیچ توضیح و دلیلی او را طلاق داده است و لاجرم او به عنوان یک زن مطلقه باید زندگی جدیدی را آغاز کند. تصمیم‌هایی که در این مرحله از زندگی‌اش می‌گیرد کل مسیر پیش رویش را تعیین می‌کند و او را دچار بحران‌ها و حوادث ناگوار متعدد و البته اندکی هم خوش می‌کند. بلافاصله پس از جدایی از محمود، پسرعمویش احمد به خواستگاری می‌آید و همه خانواده با این وصلت موافق هستند جزء خود لیلی چون هنوز عشق محمود را در دل دارد «او خصلتی دارد که نامش بیانگر آن است» (۱۹)؛ از اینرو زمانی که خود را در بند این ازدواج می‌بیند، تصمیم می‌گیرد پیشنهاد سمیره را برای پیوستن به داعش قبول کند. در نهایت او را از ترکیه به سوریه و از سوریه به رقه مرکز فرماندهی داعش و امیر ابوسیف می‌فرستند.

در ابتدای ورود به رقه، بادبگارد ابوسیف که عمر الحجازی نام دارد توجهش به لیلی جلب می‌شود؛ اینکه او کیست و برای چه به اینجا آمده، اما از همان ابتدا به صورت پنهانی دل به مهر او می‌بندد تا زمانی که شرایط خود به خود برای ازدواج آن دو فراهم می‌شود. ابوسیف و همسرش ام‌سیاف قصد دارند تا از پدر لیلی که انسان ثروتمند، صاحب نام و نفوذی در مصر است به نفع داعش سوء استفاده‌ها کنند. عمر به هر ترتیبی که شده از نقشه آنان مطلع می‌شود و اما به ابوسیف بروز نمی‌دهد و ابوسیف برای همراه کردن لیلی با خودش مسئله ازدواج لیلی را با ام‌سیاف مطرح می‌کند و آنها گزینه بهتری جز عمر سراغ ندارند و عمر هم که ابتدا از مخالفت لیلی بیم داشت، فرصت پیشنهاد ازدواج را غنیمت می‌شمارد.

همزمان لیلی از طریق ایمیلی که از سمیره دریافت می‌کند، از اتفاقات ناخوشایندی که برایش افتاده مطلع می‌شود و در این بخش از تصمیمی که گرفته پشیمان می‌شود: «جَلَسَتْ تَبْكِ وَ

"سیده زینب" پرت کردند تا فرزند ایدزی‌اش را به دنیا بیاورد و منتظر مرگ باشد.

در رمان «شخصیت‌ها باید پذیرفتنی و واقعی جلوه کنند، آنها نباید نمونه مطلق پرهیزکاری و خوبی باشند و نه دیو بدسرشت و شریر، بلکه باید ترکیبی از خوبی و بدی و مجموعه‌ای از فردیت و اجتماع باشند. شخصیت‌ها نباید از خصلت‌های ضد و نقیض و ناهماهنگ ترکیب یافته باشد و باید در محیط و حوزه داستان طبیعی جلوه کنند» (۲۶). مصداق واقعی شخصیت سمیره در این عبارات نهفته است.

او در نامه‌ای برای هشدار به لیلی وضعیت خودش را اینگونه شرح می‌دهد: «أَخَذُونِي إِلَى بَلَدَةِ دِير الزُّورِ وَ هُنَاكَ تَوَقَّعْتُ أَنِّي سَأَعْمَلُ مُتَرَجِمَةً كَمَا أَخْبَرُونَا، وَلَكِنْ لَمْ أَعْمَلْ سِوَى عَاهِرَةٍ، طَلَبَ مِنِّي أَحَدُ الْمُقَاتِلِينَ أَنْ أَتَزَوَّجَهُ وَ لَكِنِّي لَمْ أَقْبَلْ وَ أَخْبَرْتَهُمْ أَنِّي هُنَا فَقَطٍ لِأَعْمَلُ، فَقَالَ لِي أَنْ عَمَلِي هُوَ التَّرْوِيجُ عَنِ الْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ عِنْدَمَا عَلِمَ قَائِدُهُمْ أَنِّي عِزَاءٌ لَمْ أَتَزَوَّجْ بَعْدُ فَطَلَبَ حُضُورِي وَ تَزَوَّجَنِي بِالقُوَّةِ، مَرَّتْ أَيَّامِي عَصِيبَةً أَحْوَالُ الهُرُوبِ وَ بَعْدَ أَنْ مَلَّ مِنِّي طَلَقَنِي لِتَزَوَّجَنِي رَجُلٌ آخَرَ فِي اللَّيْلَةِ الَّتِي بَعْدَ الطَّلَاقِ مَبَاشَرَةً... حَتَّى حَمَلْتُ... بَعْدَ الهُرُوبِ عَدْتُ إِلَى مِصْرَ لِأَتَكْشِفُ أَنِّي مِصَابَةٌ بِالْإِيدِزِ وَ الْجِنِينِ يَحْمَلُ المَرَضَ هُوَ الْآخِرُ... أُنْتَظِرُ المَوْتَ» (۲۷).

در تمام داستان نه آنگونه که نامعقول بنماید، همانگونه که از پرداخت شخصیت در داستان‌های رئالیستی توقع می‌رود به بررسی ویژگی شخصیت‌ها پرداخته شده و در مورد سمیره نیز این موضوع صدق می‌کند. ساده لوحی و زودباوری سبب می‌شود که به راحتی فریب ام سلمان را بخورد و در دام او گرفتار آید. این دو مؤلفه است که سبب رفتن او به همراه دیگر دوستانش به رقه می‌شود، اما او از ویژگی‌های مثبتی نیز برخوردار است از جمله دلسوزی و مهربانی، همین دو باعث می‌شود به لیلی ایمیل بزند و شرح حوادث خود را برایش بنویسد و بگوید که فرار کن.

شخصیت او پویا است. وی نماینده طبقه‌ای از جامعه است که ساده‌پنداری مؤلفه اصلی آنان است. زندگی آمیخته با خوشی و ناخوشی را رها کرده و به دنبال مدینه فاضله‌ای می‌رود که تحقیقش را با پیوستن با داعش می‌بیند، اما پس از گذشت ۶ ماه بعد از اینکه تمام حیثیت وجودی او بر باد رفته و با بیماری ایدز دست به گریبان شده، سرافکنده، شرمسار و نادم به وطنش باز می‌گردد، جایی که با حوادث رقم خورده برایش آینده‌ای جزء مرگ برای او و جنین داعشی‌اش متصور نیست. سمیره دچار سرسری‌انگاری به مقوله داعش شده است و این ویژگی در او به خوبی در گفتگوش با لیلی برای راضی کردنش در جهت پیوستن به داعش مشخص است. حقیقتی که درباره همه شخصیت‌های فریب خورده این رمان و خاصه سمیره صدق می‌کند این است

پس از گذشت زمان اندکی این شخصیت دچار تغییر و تحول می‌شود و متوجه می‌شود که اندیشه کنونی‌اش صحت دارد، اما تغییر و تحول در شخصیت او و تفرش نسبت به اقدامات داعش و مجموعه آنها اندام‌وار صورت می‌پذیرد و در گذر از هر مرحله، مرحله بعدی او قابل پیش‌بینی است. شیوه نگارش نویسنده در بافت شخصیت لیلی بسیار صادقانه و فاضل‌مآبانه است، به این دلیل که او عقیف و نجیب است. در شماری از بخش‌های رمان به صورت پیوندی فشرده و ارگانیک به ویژگی‌های فردی او پرداخت می‌شود. ابتدای زندگی و شخصیت او داستانی از تجربه متداول زن در جامعه عرب است، این برهه از زندگی تأثیرات عمیقی در مراحل دیگر نیز دارد. قلمرو واقعیت در زندگی لیلی بسیار گسترده می‌نماید از فشار و سختی‌ها در قاهره، وطنش آغاز می‌شود و به رقه در بغداد کشیده می‌شود. پس از آن به یمن، عربستان و باز هم به مصر و در نهایت هم مرگ غریبانه در آلمان. مسیر ماجراهایی که برای او رقم می‌خورد گویی از یک خط عمودی تبیت می‌کنند. لیلی علاوه بر اینکه در این داستان ویژگی‌های فردی خود را به نمایش می‌گذارد، در عین حال نماینده طبقه مرفهی است که غم نان ندارند: والدتها من أكبر تجار السيارات في مصر، شركته تقدر بالملايين و نفوذه كبير و أن تقع فتاة من عائلته كتلك في أيدينا فهي غنيمه يجب إقتناصها جيداً (۲۷).

آنها انسان‌های با اخلاق و اصالتی بوده‌اند که زندگی در مسیر صحیح را انتخاب نموده‌اند، اما در برابر بی‌اخلاقی‌های سرزمین مصر و هنجار شکنی، تاب نمی‌آورد و می‌خواهد محیط جدیدی را برای زندگی تجربه کند که بسیار ناخوشایند هم می‌نماید.

تحلیل شخصیت سمیره

سمیره همکار و دوست لیلی است. نویسنده با شیوه مستقیم و در خلال داستان او را به مخاطب معرفی می‌کند: «سمیره محسن، زمیلتها فی عملها السابق» (۲۷) او که خود قربانی نابرابری و نگاه جنسیتی مردان در محیط کاری‌اش شده بود، فریب وعده‌های دروغین داعش را می‌خورد و علاوه بر اینکه خود در دام آنها گرفتار می‌شود، نادانسته و از سرناآگاهی و فریب خوردگی، سبب آشنایی لیلی با داعش می‌شود و از طریق او به داعش می‌پیوندد. آنها در میانه مسیر رسیدن از یکدیگر جدا می‌شوند. لیلی به رقه می‌رود و او را برای جهاد نکاح به جای ترجمه به دیرالزور می‌برند. پس از چند ماه که بین مردان داعشی برای جهاد نکاح دست به دست شده، باردار شده و پس از فرار، در مصر متوجه می‌شود به ایدز مبتلا شده و طفلش نیز. خانواده با شرایط جدید سمیره کنار نیامدند و برای جلوگیری از رسوایی بیشتر او را به گوشه‌ای به نام

دزدیدن دخترش را می‌پرسد مها چنین پاسخ می‌دهد: «لم تَكُونِي تَسْتَطِيعِينَ تَرْبِيَّتَهَا لَمْ تَكُونِي حَتَّى تَسْتَحِقِّيَهَا. قَالَتْ لَيْلَى وَ أَنْتِ هَلْ إِسْتَطَعْتِ؟» (۲۷)، اما ام سلمان نیز به سبک داعشیان، از ملک به عنوان گروگان استفاده کرد تا برگ برنده‌ای برای زنده ماندن و از همه مهم‌تر بازگشتش به مصر باشد. «بعضی از شخصیت‌ها در مقایسه با آدم‌ها در زندگی واقعی استقلال بیشتری از تاریخ و محیط اطرافشان دارند... اما در زندگی واقعی این گونه استقلال از حوادث مطمئناً وجود ندارد. ام سلمان تغییر نمی‌کند؛ چون مجاز نیست با مردم و موقعیت‌های دیگر تعامل کند. او از آنها مستقل است» (۱۹).

شخصیتی که از ام سلمان در این رمان به نمایش گذاشته شده علاوه بر اینکه مجموعه‌ای از سفاکی و درنده خویی است، به خوبی نماینده قشری از طبقه پایین اجتماع است که با عقده‌ها و حقارت‌های خود بزرگ می‌شوند و تحمل دیدن زندگی در آرامش دیگران را ندارند و از هر فرصتی برای ضربه‌زدن به دیگران دریغ نمی‌کنند. لیلی: «لِمَاذَا فَعَلْتِنِي بِي ذَلِك؟ أُمُّ سَلْمَانَ أُجَابَتْ: كُنْتُ فِي بَدَايَةِ الْأَمْرِ فُرْصَةً لِلتَّجْنِيدِ وَ ظَنَنْتُ أَنْي نَجَحْتُ وَ بَعْدَ أَنْ هَرَبْتِي هَذَا الْخَائِنَ وَ عَدْتِي ثُمَّ وَجَدْتُكَ وَ رَأَيْتُ كَيْمَ أَصْبَحْتَ حَيَاتِكَ مِثَالِيَّةً زَوْجٌ مَحَبٌّ وَ ابْنُهُ جَمِيلٌ وَ مَالٌ وَ حَيَاةٌ سَعِيدَةٌ. شَعَرْتُ أَنَّكَ لَا تَسْتَحِقِّينَ كُلَّ هَذَا فَكَانَ يَجِبُ أَنْ أُحْرِمَكَ مِنْهُ وَ أُرَاكِ تَتَعَذِّبِينَ» (۲۷).

قبل از اینکه شخصیت اجتماعی ام سلمان را تحلیل کنیم باید به پیشینه او بازگردیم و به اینکه چرا به داعش پیوسته و چه انگیزه‌ای داشته است. در ماجرابی که خطاب به لیلی تعریف می‌کند متوجه می‌شویم او نیز خود قربانی تجاوز است.

بیان انگیزه

مَرَّةً أُحِبُّتُ رَجُلًا وَ هَرَبْتُ مَعَهُ دُونَ عِلْمِ أَهْلِي وَ حَمَلْتُ مِنْهُ لَكِنَّهُ رَمَانِي بَعْدَ عِلْمِي بِالْحَمْلِ عُدْتُ إِلَى أَهْلِي فَرَفُضُوا عَارِي وَ خَيْرُونِي بَيْنَ إِبْقَاءِ الْجَنِينِ وَ الرَّحِيلِ، خَسَرْتُ طِفْلِي وَ عَشْتُ حَيَاتِي بَيْنَهُمْ يَحْفَرُونِي بِنِظَرَاتِ اللَّوْمِ وَ الْإِسْتِحْقَارِ حَتَّى كَفَرْتُ عَنْ ذُنُوبِي وَ أَعْلَنْتُ بِيَعْتِي إِلَى الْخِلَافَةِ الْإِسْلَامِيَّةِ. لَكِنْ لَمْ أَعِشْ بِالسَّعَادَةِ أَبَدًا حَرَمْتُ مِنْهَا (۲۷) طبق اعتراف خودش تحمل دیدن زندگی غرق در آرامش لیلی را ندارد و می‌خواهد آرامش زندگی‌اش را بگیرد؛ به همین منظور ابتدا عمر جان عمر را می‌ستاند چون باعث شده بود عملیات جذب لیلی را با شکست مواجه کند و دوم دخترش را می‌دزدد تا به این ترتیب آرامش را از او گرفته باشد. تفاوت شخصیت او با لیلی و سمیره این است که آنان به پوچی و ناراستی داعش پی برده بودند. شخصیت ام سلمان به خوبی معرف طبقه ای است که از او آمده است.

که آنها با اطلاعات سطحی و کوچکترین باورها حاضر به پیوستن به داعش می‌شوند.

نویسنده شخصیت سمیره را از میان طبقه‌ای در جامعه انتخاب نموده است که سهم آنچنانی در رقم خوردن تحولاتش ندارد و بود و نبودش آنچنان تأثیری ندارد. نکته حائز اهمیت در دارا بودن ویژگی «افراد کوچک و بی‌اهمیت» است، ویژگی که تعامل هرچه بیشتر سمیره را با جامعه پیوند می‌زند و نشانگر یکی از اساسی‌ترین محورهای شخصیت رئالیستی است و با انتخاب سمیره از این قشر لعبی واقعی‌تر به رمان بخشیده است.

تحلیل شخصیت ام سلمان (مها):

شخصیت او به صورت مستقیم برای جمع، توسط سمیره معرفی و شرح داده می‌شود. شخصیت ثابت و ایستا دارد. «لیلی: مَنْ أُمُّ سَلْمَانَ؟ أُجَابَتْ سَمِيرَةٌ: هِيَ الْمَسْئُولَةُ عَنَّا وَ عَنِ إِهْنَاءِ تَرْتِيبَاتِ السَّفَرِ... هِيَ لَمْ تُخْبِرْنَا سَوَى بِهَذَا الْأَسْمِ وَ أَيْضًا تَرْتِدِي النَّقَابَ وَ لَا تَخْلَعُهُ أَبَدًا...» (۲۷) نام اصلی او مها بود. مأموریت خود را برای فریب لیلی، سمیره، منال مصری، سارا خالد و امل صاوی به خوبی و درستی انجام داده و آنها را به قلب داعش فرستاده بود و هرکدام یا به کام مرگ رفتند یا زندگی بدتر از آن را تجربه کردند.

شرارت

او بار دیگر با کشتن عمر پدیدار می‌شود و به زاویه‌ای دیگر از شخصیت منفی‌اش اشاره می‌کند: «هَلْ أَنْتِ مَنْ قَتَلْتِ عَمْرًا؟ إِبْتَسَمَتْ أُمُّ سَلْمَانَ وَ قَالَتْ: أَنَا لَا أَلُوْتُ يَدِي بِالْأَلْمَاءِ، لَكِنْ أَنَا مَنْ خَطَطْتُ لِلْعَمَلِيَّةِ... نَحْنُ جُنُودُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ» (۲۷).

ام سلمان مجموعه شرارت‌ها را در خود جمع‌آوری نموده است. همانطور که «شخصیت‌ها باید در رفتار و خلق و خوی خود ثابت قدم و استوار باشند. آنها نباید در موقعیت‌های مختلف، رفتار و اعمال متفاوتی داشته باشند» (۲۶). بر این اساس شرارت و سفاکی در او همواره ثابت باقی مانده است. به این ترتیب مجموعه‌ای از این صفات از او شخصیتی منفی بر جای نهاده است.

ام سلمان خود را در جذب لیلی ناکام می‌دید؛ به این دلیل که لیلی از مقر ابوسیف پا به فرار گذاشته بود، به کشتن عمر راضی نشد و بار دیگر نقشه‌ای برای دزدیدن ملک، دختر لیلی، کشید که موفق هم بود. او چند سال ملک را به رقه و همان ساختمانی که لیلی در آن بود برد. لیلی پس از مدت‌ها دوری، به کمک محمد السوری، محمود و دوست ترکیه‌ای‌اش موفق می‌شود ملک را در سرداب خانه ابوسیف و ام سیاف پیدا کند. گفتگویی که میان آن دو جریان می‌یابد در خور توجه است. وقتی که لیلی انگیزه

ملک و سازه شخصیتی او

ملک، نام کودک لیلی و عمر است. با شخصیت ملک در ابتدای امر توسط راوی آشنا می‌شویم: «أَجَبْتُ لِيلِي مَلَاكَهُمُ الصَّغِيرُ وَ أَسْمُوها «مَلَك» كَانَتْ مَهْجَةً قَلْبِهِمْ وَ مَنَعَ سَعَادَتِهِمْ وَ دَوَائِهِمْ الذِّي يَشْفَى جُرُوحَ الْمَاضِي» (۲۷) او علاوه بر اینکه در این رمان ویژگی‌های خاص خود را دارد، به عنوان یک دختر ظلم ستیز در این داستان به تصویر کشیده شده است و نماینده قشری از جوانان امروز است که در مقابل ظلم و ستم سر فرود نمی‌آورد. شجاعت او در جلسه دادگاه به خوبی نشان داده می‌شود: «كَانَتْ مَلَكُ تَجَلُّسُ فِي الْمَحْكَمَةِ الْمُتَمَثِّلَةُ بِالصَّحْفِيِّينَ... كَانُ وَاضِحًا أَنْ كُلَّ مَا يَحْدُثُ الْيَوْمَ مَا هُوَ إِلَّا مُسْلَسَلٌ هَزَلِيٌّ فَقَدَ صَدَرَ الْحُكْمُ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَبْدَأَ حَتَّى الْمَحَاكِمَةُ، لَمْ تَسْتَطِعْ مَلَكُ أَنْ تَصْمَتَ فِقَامَتِ وَ صَرَحَتْ فِي الْقَاضِي: هَذَا ظَلَمٌ أَعْطَهُ حَقَّهُ لِلتَّكَلُّمِ وَ أَسْمَعُ مِنْهُ. طَلَبَ مِنْهَا الْقَاضِي الْجُلُوسَ وَ أَلَا سَيْتَمَ حِسْبَهَا بِتَهْمَةِ أَهَانَةِ الْقَضَاءِ. قَالَتْ مَلَكُ بِعِنَادٍ: لَنْ أَجْلِسَ وَ لَنْ أَصْمَتَ حَتَّى تَسْمَعَ لَهُ» (۲۷).

او نماینده شخصیتی آسیب‌پذیر از این اجتماع است؛ دارای پدر و مادری است که هر دو برای رهایی از اجتماع نه چندان بدشان به داعش پیوسته‌اند و اکنون سبب شده‌اند تا او بیشترین آسیب را از داعشی بودن آنها ببیند. ملک در سخنرانی مراسم پدرش خشن‌ترین و پرطمطراق‌ترین کلمه‌ها را به خدمت می‌گیرد و داعش را سرطان فکری و اجتماعی می‌داند و آنچنان داعش را مثله کرده و سایرین را برای این نمایش دعوت کرد که تصور می‌شود رسالت سال‌های آخر مادر و پدرش که جنگ و دوری از داعش بود را به خوبی به همگان فهماند.

ملک در انتهای قصه بزرگ می‌شود، اما قبل از آن زندگی‌اش آماج حوادث تو در تو و سلسله‌واری می‌شود، حجم درکش برای حوادث بسیار دشوار می‌گردد. در کودکی، زمانی که پدرش عمر برای بردنش از مهد کودک آمده بود، جلوی چشمانش به ضرب گلوله کشته می‌شود و از اینجا صفحه حوادث زندگی او گشوده می‌شود. به فاصله کمی دو دختر ایمن، دایه‌اش، توسط اعضای داعش ربوده می‌شوند و هدفشان به دست آوردن ملک است. محمود، ایمن و لیلی ناچار می‌شوند طی ماجرای برای پس گرفتن دو دختر ایمن ناخواسته ملک را تحویل گروگان‌گیرها دهند و محمود که خود را در این ماجرا مقصر می‌داند با تلاش چند ساله موفق می‌شود محل اختفایش را به لیلی نشان دهد. ملک در این ایام، دوران سختی را پشت سر گذاشته به طوری که با فریب‌های ام سلمان حتی لیلی را به عنوان مادر اصلی‌اش نمی‌شناسد، این موضوع برای او شک بزرگی است، اما کم کم لیلی را به عنوان مادر اصلی خود می‌پذیرد و به توصیه پدرش، مادر دست او را گرفته و به مکان دوری چون کشور آلمان می‌برد.

ملک بزرگ شد با پرسش‌های بی‌شماری که لیلی توانایی پاسخ دادن به آنها را نداشت. اینکه: «پدرم چطور مرد؟ چرا ما خانواده نداریم؟ چرا به مصر بر نمی‌گردیم؟ چه کسانی در کودکی مرا ربودند؟ چرا این کار را کردند؟ چرا هر سال از جایی به جای دیگری نقل مکان می‌کنیم و چرا باید در وحشت زندگی کنیم؟»

یگانگی با شخصیت

ملک با سرنوشتی که در آلمان برای زندگی‌اش رقم خورده بود حتی حرف زدن به زبان مادری‌اش، عربی، ممنوع بود؛ چون مادر از بیم جان‌ش، او را از این کار منع کرده بود. ملک حاضر به ادامه زندگی در آلمان نشد و به مصر بازگشت و نمایشگاهی از نقاشی‌های پدرش برگزار کرد و در افتتاحیه آن مراسم سخنانی بر زبان راند. در خصوص شخصیت ملک و در باب تأثیر گذاری داستان می‌توان بیان داشت که آنچنان نویسنده این شخصیت را رئال به تصویر کشیده و رنگ عاطفی بدان بخشیده که از داستان چنین بر می‌آید که خود او «نیز متأثر از شخصیت‌های داستان است... تا حدی که به نوعی وحدت و یگانگی با شخصیت‌ها رسیده» (۲۶) تا جایی که گویی نویسنده با ملک محمد سعید (حجازی) وحدت دارد و این‌ها کلام هردو است که بر زبان ملک جاری شده است:

«سَأَتَحَدَّثُ عَنْ ذَلِكَ الْمَرَضِ الْعُضَالِ الَّذِي أَصَابَنَا، ذَلِكَ السَّرَطَانَ ... الَّذِي يَعْزُو وَ يَقْتُلُ. الْمَرَضُ الَّذِي أَصْبَحَ يَتَوَعَّلُ فِي الْعَالَمِ فَيُعَيْثُ فِيهَا فُسَادًا وَ إِرْهَابًا تَحْتَ إِسْمِ اللَّهِ وَ الدِّينِ وَ اللَّهِ بَرِيٌّ مِنْهُمْ وَ مِنْ أَعْمَالِهِمْ. إِنِّي أَتَحَدَّثُ عَنْ دَاعِشٍ أَوْ تَنْظِيمِ الْخِلَافَةِ الْإِسْلَامِيَّةِ. أَمَا أَنَا فَأَدْعُوهُمْ تَنْظِيمَ الْجَهْلِ وَ الدَّمَاءِ. مَنْ تَقِفُ أَمَامَكُمْ هِيَ فَتَاهُ دَاعِشِيَّةٍ مِنْ أَبِي وَ أُمِّ دَاعِشِينَ، أَبِي هُوَ عَمْرٌ حِجَازِي الَّذِي حَرَمْتُ مِنْ حَمَلٍ إِسْمَهُ طَوْلَالٌ عُمَرِي حَتَّى لَا أَوْصِمُ بِخَطَا قَدْ إِرْتَكَبَهُ وَ كَفَرَ عَنْهُ بِحَيَاتِهِ. أَبِي الَّذِي رَكَتَهُ بِلَادِهِ خَارِجَهَا بِسِيَاطِ الظُّلْمِ وَ الْقَهْرِ وَ أودَعْتُهُ فِي أَحْضَانِ دَاعِشٍ لِتَسْتَقْبِلَهُ دَاعِشٌ بِجَحِيمِهَا وَ جَرَائِمِهَا، لَكِنَّهُ لَمْ يَسْتَسْلِمْ فِقَاتِلَ حَتَّى هَرَبَ وَ خَرَجَ بِكَثِيرٍ مِنْ جُرُوحِ الْجَسَدِ وَ النَّفْسِ وَ بَأْمِي. أَنْقَذَ أُمِّي مَعَهُ وَ هِيَ الَّتِي هَرَبْتُ مِنْ مَجْتَمَعِ قَاسِيٍ بِسَدَاجَةِ فَتَاهُ لَا تَحْمَلُ الْكَثِيرَ مِنَ التَّجَارِبِ لِتَقَعُ فِي الْفَخِّ الدَاعِشِيَّ هِيَ الْآخِرَى... ثُمَّ أُتَيْتُ أَنَا، فَظَنُّوا أَنَّ الْحَيَاةَ سَتَفْتَحُ أَدْرَعَهَا مِنْ جَدِيدٍ وَ لَكِنْ وَقَفَ الدَاعِشِيُّونَ لَهُمْ وَ لِي بِالْمَرَصَادِ.. قَامُوا بِقَتْلِ أَبِي أَمَامَ نَاضِرِي لِتَسْقُطَ رَأْسُهُ عِنْدَ قَدَمِي وَ أَنَا لَمْ أَكْمَلْتُ خُمْسَهُ أَعْوَامٍ... فِقَامُوا بِخَطْفِي.. قَضَيْتُ أَرْبَعَةَ أَعْوَامٍ بَيْنَ الْجَهْلِ وَ الْقَتْلِ وَ الدَّمَاءِ حَتَّى إِسْتَعَادَتِي مِنْ جَدِيدٍ.. فَهَرَبْتُ بِي بَعِيدًا عَنِ الْوَطَنِ وَ الْاَهْلِ وَ الْإِصْدِقَاءِ مُتَخَفِيَةً مِنْ مَكَانٍ لِمَكَانٍ... مَا تَتَّ أُمِّي فِي الْغُرْبَةِ... لَكِنِّي أَقْفُ الْيَوْمَ لِأَقُولَ لَهَا لَنْ نَخَافَ الظُّلْمَ وَ الْجَهْلَ بَعْدَ الْآنَ، فَدَاعِشُ لَيْسَتْ سِوَى فِكْرَةٍ غَرَزُوها فِي ضِعَافِ النُّفُوسِ فِقَامُوا بِالْقَتْلِ جَهْلًا وَ زُورًا وَ الْيَوْمَ أَقْفُ أَنْ نُوَاجِهَ تِلْكَ

الحکم التعسفی... شارکتہ اُمی من خارج السَّجْنِ فی الإضراب، کنتُ أَقْضَى أیامی بَیْنَ الْمُحَامِلِیْنَ وَ الْمُنْظَمَاتِ الْحَقُوقِیَّةِ بَحْثًا عَنِ الْمُسَاعَدَةِ... ثم ماتا، ماتَ أَخِي أَوْلًا وَ لَمْ أُطَالِبْ بِتَشْرِیحِ الْجُثَّةِ لِأَعْرِفُ سَبَبَ الْوَفَاةِ.. دَهَبَا وَ تَرَکَانِي فِي جَحِيمِي هُنَا» (۲۷) درون‌مایه صحبت‌های ساره در این بخش اتفاقاتی است که غالباً در عرصه جامعه به وقوع پیوسته و حالت خاطره‌گویی به خود گرفته است. صحبت‌های این شخصیت به خوبی منظور نویسنده را برآورده کرده و حقیقت‌مانندی در داستان به وقوع پیوسته است.

شخصیت غیر کاراکتریستیک

در رمان «ممکن است یک شخصیت چیزی بگوید، فقط به این دلیل که به خواننده چیزی گفته باشد» (۱۹) در این رمان شخصیت‌های زن دیگر نیز حضور دارند به این دلیل که از آنها تنها برای «سرعت بخشیدن به پیشرفت یک پیرنگ خاص داستانی سود برده است» و ما اشاره‌ای بدان‌ها نکرده‌ایم؛ چون «از یک شخصیت جهت برآوردن اهدافی غیر از شخصیت‌پردازی استفاده شده است.» (۱۹) شخصیت سارا خالد در زمره این گروه از شخصیت‌ها است.

تحلیل شخصیت منال مصری

معلم زبان عربی که پس از پیوستن به داعش متوجه شد آموزه‌هایشان در جهت مسموم کردن ذهن کودکان است و مفاهیم دور از اسلام به آنان القا می‌کند، در پی اعتراض به این نوع نادانی برآمد، اما آنان او را مجازات کردند، به او تهمت ارتداد زدند و به زندان افکندند. زمانی که متوجه شدند بر عقایدش پافشاری می‌کند به یکی از مردان فروختندش و او هم پس از مدتی و بعد از استفاده جنسی، منال را به دیگری فروخت و این چنین دست به دست فروخته شد. منال آرزو داشت که از آن جهنم بگریزد، اما چطور باید نزد شوهر و کودکش باز می‌گشت؛ زیرا همه آرزویش را از دست داده بود. آیا خانواده از او استقبال می‌کردند و او را می‌پذیرفتند؟ پس از مدتی رودروری امیر منطقه توبه کرد و قبول کرد به کودکان درس بدهد به شرطی که همان حقوق بالایی را که قبلاً به او پیشنهاد داده بودند بپردازند، آن‌ها هم قبول کردند به این شرط که هرگز با بستگانش ارتباط نداشته باشد و فقط به او اجازه دادند که برایشان پول بفرستد. او هم پذیرفت و شروع کرد به مسموم کردن ذهن بچه‌های کوچک و صبر کرد تا آن پول را بگیرد و برای آینده فرزندش ذخیره کند. شوهرش با زن دیگری ازدواج کرد و با پولی که منال می‌فرستاد کارش را توسعه داد. همسر جدید او بسیار سنگدل بود و با کودکش بدرفتاری می‌کرد. هروقت شوهرش اعتراض می‌کرد، کودک را متهم به چیزی می‌کرد که دروغ بود. کودک از درس و مدرسه افتاد و در کارهایش

الفِکْرَةُ بِالْفِکْرِ فَأَقْلَامُنَا أَقْوَى مِنْ بِنَادِقِهِمْ وَ إِيْمَانُنَا أَرْسُخٌ مِنْ كُفْرِهِمْ. أَدْعُوکُمْ أَنْ لَا تَتَرَکَ الظُّلْمَ فِي بِلَادِنَا یَأْخُذُ شِبَابِنَا مِنَّا إِلَى أَدْرَعِ الْجَهْلِ» (۲۷).

تحلیل شخصیت سارا خالد

مهندس جوان پس از اینکه با لیلی و دوستانش به سفر رفت، پنج ماه بعد برای انجام عملیات انتحاری به مصر بازگشت و قصد داشت قاضی راه، که سبب شده بود با حکمی دروغین وی برادرش به زندان بیفتد، بکشد. زمانی که خواست عملیات را انجام دهد، کودکی که به نظر می‌آمد نوه اش باشد، کنار قاضی در اتومبیل نشسته بود. کودک می‌خندید و در چشم‌هایش نگاهی معصومانه شبیه برادرش بود. او نتوانست عملیات را انجام بدهد و نتوانست بی‌گناهی دیگر را به پزشک قانونی روانه کند. وی از اجرای هرگونه عملیات برای داعش سرباز زد و پس از مدتی جسدش را در حالی که گلوله‌ای در سرش شلیک شده بود، پیدا کردند. پرونده او بی‌هیچ سرنخی برای همیشه بسته شد.

سارا خالد را مستقیماً از طریق معرفی سمیره به جمع می‌شناسیم: «سَمَعْنَا طَرَفًا عَلَی الْبَابِ ثُمَّ دَخَلَتْ فِتَاتَانِ عَرَفْتَهُمْ سَمِيرَةً عَلَی لَیْلِی قَالَتْ: سَارَةُ خَالِدٌ مَهْنَدِسَةٌ (۲۷) هِيَ سَارَةُ جَاءَ دَوْرُکِ. نَظَرْتُ إِلَى الْأَسْفَلِ بَحْزَنٍ... فَبَدَأْتُ بِالسَّرْدِ: إِسْمِي سَارَةُ خَالِدٌ ۲۸ عَامٍ، أَعْمَلُ مَهْنَدِسَةً مَعْمَارِيَّةً فِي إِحْدَى الشَّرْکَاتِ وَ لَمْ أَتَزَوَّجْ بَعْدُ... تُوفِي أُبِي وَ أَنَا فِي الْعَاشِرَةِ مِنْ عُمُرِي...» (۲۷) معرف طبقه‌ای درمانده از اجتماع است که هر قدمی که بر می‌دارد در آن با شکست مواجه می‌شود. سیر ماجراهایی که برای او اتفاق می‌افتد جنبه بسیار دردناک و غمگین دارد که هیچ‌کس تاب آن را ندارد. برادرش بر اثر بی‌عدالتی به زندان افتاد و در نهایت بر اثر محیط نامناسبی که در آن قرار گرفته بود، معتاد شد و بعد هم در همین راه جان خود را از دست داد. او از میان زنان طبقه‌ای انتخاب شده که به عبارتی از کف مردمان در اجتماع است. شخصیت او نقش عمده‌ای در این رمان ندارد و تنها به عنوان نمونه آورده شده و نویسنده می‌خواسته گوشه‌ای دیگر از واقعیت‌های اسفناک زندگی زنان در تعامل با داعش را برای مخاطبان به تصویر بکشد. زندگی خودش را برای او تاحدی خشن و دردناک، اما عبرت آموز برای همگان نشان داده است. سرتاسر ویژگی شخصیت او از رئالیسم سرچشمه گرفته است:

«تُوفِي أُبِي وَ أَنَا فِي الْعَاشِرَةِ مِنْ عُمُرِي وَ کَانَتْ أُمِّي تَحْمَلُ أَخِي جَنِينًا فِي بَطْنِهَا... مَرَّتِ الْأَعْوَامُ وَ کَبِرْنَا، تَخْرُجْتُ أَنَا مِنْ کَلِيَّةِ الْهَنْدَسَةِ وَ عَمِلْتُ وَ الْعَامَ الْمَاضِي كَانَ عَامَهُ (أَخِي) الْأَوَّلُ فِي الْجَامِعَةِ فِي کَلِيَّةِ الطَّبِّ حَيْثُ أُتْلَجُ قَلْبِي أَنَا وَ أُمِّي بِقَوْلِهِ فِيهَا... إِلَى أَنْ أُتِيَ يَوْمًا وَ لَمْ يَعُدْ فِيهِ أَخِي مِنْ جَامِعَتِهِ.. أَخْبَرْنَا أَنَّهُ تَمَّ الْإِمْسَاكُ بِهِ فِي إِحْدَى الْمُنْظَمَاتِ... قَامَ أَخِي بِأَضْرَابٍ عَنِ الطَّعَامِ لِذَلِكَ

شکست خورد. زن به شوهرش گفت او را از مدرسه بیرون بیاورد؛ چون در هر حال مردود می‌شود و او را جایی بگذارد تا کاری یاد بگیرد و بتواند هزینه‌هایش را تأمین کند. آن کودک در میان قاچاقچیان و بچه‌های بد بزرگ شد، بعد هم معتاد شد و آینده اش بر خلاف آرزوهای مادرش به کلی تباہ شد.

منال با معرفی خود به طور مستقیم وارد داستان می‌شود: «إسمی منال المِصری مَدْرَسُ اللُّغَةِ العَرَبِيَّةِ ٣٨ عاماً متزوجةٌ و أمٌّ، عمره إحدى عشرة عاماً، منذُ أن أنجبتُ طفلي و أنا أحاولُ أن أُربيه أنا و زوجي تربيةً إسلاميةً سليمةً قدر المُستطاع و...» (٢٧) او شخصیت متغیر و پویای دارد. متغیر از این جهت که وقتی از شیوه ناصحیح آموزش داعش مطلع می‌شود از آموزش انصراف می‌دهد، اما مجدداً می‌پذیرد.

ندامت

بیش از سایرین، تغییر عمده در رفتار منال قابل مشاهده است، شاید ویژگی بارز او، پشیمانی باشد در دو مقطع حساس؛ یکی پشیمانی از پیوستن به داعش و دیگر پشیمانی و سر تعظیم در مقابل امیر داعشی فرود آوردن. «أما منالُ المِصریُّ مَدْرِسَةُ اللُّغَةِ العَرَبِيَّةِ بعدَ رحيلها إلى داعش و رويتها المناهج التي يُسَمونَ بها رِووسَ الاطفالِ و المفاهيمُ البعيدة عن الإسلامِ إعترضت علی تدریس هذا الجهلِ فتمَّ معاقبتها. أتهموها بأنَّها أرتدت عن الإسلامِ لرفضها تعاليمهم و قاموا بسجنها، ولما رأوها تشبثت برأيها قاموا ببيعها إلى أحدِ الرجالِ الذي باعها مرةً أخرى بعد أن أخذ غرضه الدنيءَ منها، وهكذا أخذت تنتقلُ من رجلٍ إلى آخرٍ بيعاً و شراءً. تمت لُو أنها تستطيعُ أن تهربَ من هذا الجحيمِ و لكن كيف تعودُ إلى زوجها و طفلها و قد فقدت كلَّ شيءٍ و هل سيستقبلونها؟ بعدَ فترةٍ قامت بإعلانِ توبتها أمامَ أمير المنطقه بشرطِ أن يعطوها ذلك المَرتبِ الكبيرِ الذي وعدت به من قبل، و وافقت علی شرطِ عدمِ تواصلها بأيِّ أحدٍ من ذويها في مصر و سمحوا لها فقط بإرسالِ النقودِ اليهم. (٢٧) داستان منال از تجربیات متداول زندگی زن‌ها در جامعه مصر سرچشمه می‌گیرد با این تفاوت که او زندگی‌اش را رها کرده و همسرش به ناچار ازدواج کرده و نامادری خشن‌ترین رفتارها را با تنها پسر او به نمایش می‌گذارد حتی هزینه ای را هم که به گفته خود منال برای بیره کردن فرزندان مردم برای فرزندش می‌فرستد، به جای خرج کردن برای او، دستمایه ای برای توسعه تجارت قرار می‌دهد و به بهانه کودن بودن و نمرات پایین گرفتن، فرزندش را هم از حق تحصیل محروم می‌کنند. این در حالی است که منال برای دستیابی به زندگی بهتر برای فرزندش و با پیشنهاد اغواکننده حقوق هنگفت به داعش ملحق شده بود. شخصیت منال و تضاد دردناک به تصویر کشیده شده در زندگی شاید مرزهای واقعیت را جابه‌جا کند و قلمرو آن را حتی

گسترده‌تر کند. زنان فریب خورده و ساده لوح که با نادانی، زندگی خود و اطرافیانشان را به چالش کشیده‌اند؛ روبه رو شدن با واقعیات عمیق و دردناکی که نویسنده خواسته از آنها عبرتی برای زنان دیگر بسازد و اینها همه گویای صحت اندیشه نویسنده در به تصویر کشیدن شخصیت‌های این زنان باشد.

نتایج حاصل از این مقاله

نویسنده در این رمان خواسته به مخاطبانش در تمامی کشورهای عربی و یا حتی جهان نشان دهد داعش مرزبندی، طبقه، انسانیت و جنسیت نمی‌شناسد. زنان در این رمان، از طبقه‌های مختلف و قربانی‌های بزرگی از اجتماع رئالیستی هستند که حقوق شهروندی‌شان رعایت نشده و بیشترین سوء استفاده‌ها از آن‌ها به عمل آمده است. واقعیت‌های اجتماعی که برای آنان اتفاق افتاده بود یک رئالیسم خشن را از زندگی ناآگاهانه و از سرفریب‌خوردگی آنها در کنار داعش به نمایش گذاشته است. پرداختن به مشکلات زنان در نقش‌های مختلف (مادر، معلم، مترجم و...) در رمان و این بار در رویارویی با پدیده نوظهور داعش است که عبدالصمد به خوبی از عهده آن بر آمده است.

نویسنده از مفاهیم رئالیستی لوکاچ برای تعریف شخصیت‌هایش بهره برده است و به مقتضای ضرورت از شیوه شخصیت‌پردازی مستقیم و غیر مستقیم، ایستا و پویا، مثبت و منفی و ثابت و متغیر بهره برده است.

نویسنده در به تصویر کشیدن رئالیسم به مفاهیمی همچون حقیقت‌مانندی، دیالکتیک و فردیت، شخصیت اصیل، شخصیت غیرکاراکتریستیک، کانون تلافی، کوچک و بی اهمیت، فرد مسئله‌دار، رنگ عاطفی، یکانگی با شخصیت و... نظر ویژه داشته است. زنان و به خصوص لیلی کانون تلافی، شخصیت اصیل و سمیره نمونه شخصیت کوچک و بی اهمیت و منال همیشه نامد است.

شخصیت‌ها اغلب پویا هستند و به دو دسته اصلی و فرعی تقسیم شده‌اند. این داستان هیچ شخصیت راکدی ندارد؛ یا در جهات رهایی از داعش به پیش می‌روند و یا در آن گروهک مانده و نابود شده‌اند. لیلی شخصیت پویای این رمان است.

در این رمان، بهای بیشتری به شخصیت‌پردازی مستقیم داده شده و به منظور کاربست آن از راوی و خود شخصیت یا شخصیت‌های دیگر بهره برده است و برای معرفی اغلب شخصیت‌ها همچون لیلی، سمیره، سارا، مها و منال به کار گرفته شده است.

همانطور که لوکاچ معتقد بود شاخص اثر رئالیستی، ابداع شخصیت نوعی است که وجودش کانون همگرایی و تلافی تمام عناصر تعیین‌کننده‌ای می‌شود که در یک دوره تاریخی مشخص،

رسیده است. ویژگی سرشت ثابت و متغیر لوکاج نمایانگر این شخصیت است.

شخصیت سارا خالد در زمره شخصیت‌های غیرکاراکتریستیک از مؤلفه‌های رئالیسم لوکاج است. او معرف طبقه‌ای درمانده از اجتماع است که هر قدمی بر می‌دارد در آن با شکست مواجه می‌شود. سرتاسر ویژگی شخصیت او از رئالیسم سرچشمه گرفته است. صحبت‌های این شخصیت به خوبی منظور نویسنده را برآورده کرده و حقیقت‌مانندی لوکاج در داستان در شخصیت او به وقوع پیوسته است.

منال مصری نمونه شخصیت مثبت و منفی از مؤلفه‌های رئالیسم لوکاج است. منال با معرفی خود به طور مستقیم وارد داستان می‌شود، او زن آگاهی است که همسر و فرزند دارد، با این حال به تصور رقم زدن فردایی بهتر برای فرزندش به دام داعش گرفتار می‌شود. شاید پیشنهاد حقوق هنگفت سبب شده تا او به جرگه داعش بپیوندد، اما پشیمان شد. ماجراجویی در بین زنان کمترین عامل پیوستن به داعش است. داعش با اغوا کردن زنان و با ترسیم مدینه فاضله و ترغیب دختران جوان برای پیوستن به آن و فریبشان و وعده زندگی رویایی، توانست آنان را شیفته و طعمه خود کند؛ منال نیز یکی از آنان است.

ملاحظات اخلاقی

صداقت و امانت‌داری در تحلیل متون و استناد دهی رعایت گردیده است.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

تمام نکات اخلاقی توسط پژوهشگران مدنظر قرار گرفته است.

حامی مالی

تمام منابع و هزینه پژوهش و انتشار مقاله برعهده نویسنده بوده و هیچ گونه حمایت مالی دریافت نشده است.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان به یک اندازه در انجام این پژوهش مشارکت داشته‌اند.

تعارض منافع

این پژوهش با منافع هیچ شخص یا سازمانی منافات ندارد.

از نظر انسانی و اجتماعی، جنبه اساسی دارد. لیلی نیز از این ویژگی برخوردار است؛ کانون تلاقی همه شخصیت‌ها و از رنگ عاطفی قوی‌تری نیز برخوردار است، نماینده زنان فریب خورده‌ای که نیمی از زندگی خود را با شکست عاطفی به سر می‌برد. در کل داستان نیز دلیل منطقی برای تغییر رفتارهایش ذکر می‌گردد. از آنجایی که لیلی نمونه کامل یک شخصیت اخلاق‌مدار و صادق است، دیالکتیک درونی زندگی او بر مدار عفت چرخیده است. این ویژگی‌ها همواره تا پایان داستان در او ثابت بوده است، وی نمونه شخصیت اصیل داستان است که فردیت یافته است.

شخصیت سمیره کاملاً واقعی جلوه می‌کند. ترکیبی از خوبی و بدی و مجموعه‌ای از فردیت و اجتماع است. عمدتاً شخصیت او پویا است. وی نماینده طبقه‌ای از جامعه است که ساده‌پنداری مؤلفه اصلی آنان است. نکته مهم درباره او دارا بودن ویژگی «افراد کوچک و بی‌اهمیت» است، خصیصه‌ای که تعامل هرچه بیشتر سمیره را با جامعه پیوند می‌زند و نشانگر یکی از اساسی‌ترین محورهای شخصیت رئالیستی است که با انتخاب سمیره از این قشر لعبی واقعی‌تر به رمان بخشیده است.

أم سلمان (مها) شاخص شخصیت ثابت و ایستا رئالیسم لوکاج را دارد. شرارت و سفاکی به عنوان ویژگی منفی، همواره در او ثابت باقی مانده است و به خوبی نماینده قشری از طبقه پایین اجتماع است که با عقده‌ها و حقارت‌های خود بزرگ می‌شوند و تحمل دیدن زندگی در آرامش دیگران را ندارند و از هر فرصتی برای ضربه‌زدن به سایرین بهره می‌برند. تفاوت شخصیت او با لیلی و سمیره این است که آنان به پوچی و ناراستی داعش پی برده بودند. شخصیت ام سلمان به خوبی معرف طبقه‌ای است که از آن آمده است.

نویسنده با شخصیت ملک که نسل دوم طبقه مبارزه با داعش است، در قالب رمان می‌خواهد به خانواده‌ها هشدار دهد که مراقب داعش و داعشی‌های جامعه برای دختران و فرزندان‌شان باشند. رئالیسم لوکاج و باور او به اینکه هر فرد علاوه بر ویژگی‌های فردی و فردیت خود، نماینده طبقه‌ای است که از آن برخاسته، به خوبی در این رمان و شخصیت‌های آن به ویژه درباره ملک مشهود است. حقیقتی که درباره همه شخصیت‌های این رمان و خاصه سمیره صدق می‌کند این است که آنها با اطلاعات سطحی و کوچکترین باورها حاضر به پیوستن به داعش می‌شوند. با شخصیت ملک در ابتدای امر توسط راوی آشنا می‌شویم او نماینده نوعی آسیب‌پذیر از این اجتماع است. آنچنان نویسنده این شخصیت را رئال به تصویر کشیده و رنگ عاطفی بدان بخشیده که از داستان چنین بر می‌آید خالق اثر نیز متأثر از شخصیت‌های داستان است تا حدی که به نوعی وحدت و یگانگی با شخصیت‌ها

References

- 1- Shamisa S. Literary Criticism, Second Edition, Tehran: Mitra. 2009.
- 2-Asgari Hassankloo A, Rakovitska, C. The Voice of Time, Sociology of Female Personality in the Novel After the Revolution, Tehran: Akhtaran Publishing, 2016.
- 3- Alaei P. Literary Criticism and Sociology, Book of the Month, Literature and Philosophy, 2001, No. 10 and 11, Fourth Year, August and September.
- 4-Amri G. George Lukacs, Translated by Ezatullah Fooladvand, Samar Publishing Center. 1993.
- 5- Mortazouri Sh. A Comparative Study of Female Personality in the Works of Fahimeh Rahimi and Daniel Steele: A Case Study of the Novel Window and the Rise of Love, Journal of Women and Culture, Ninth Year, 2018, No. 36, 74-55.
6. Habibi AA. Indirect Characterization Method in the Time of Zaqaq Al-Muddaq by Najib Mahfouz, Bi-Quarterly Journal of Critique of Contemporary Arabic Literature, 2016, 6, 12(10), 29-1
- 7- Shiri R. A study of characterization in the novel "Touba and the Meaning of the Night" by Shahrnosh Parsipour, Master Thesis, Department of Persian Literature, Faculty of Persian Literature, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil. 2016.
- 8-Sarbaz H. Characterization in Sahar Khalifa's novel "Principle and Chapter", two scientific-research quarterly journals of contemporary Arabic literature, fifth year, 10 in a row, 8 scientific and research. 2015.
- 9-Grant D. Realism, translated by Hassan Afshar, third edition, Tehran: Nashr-e-Markaz. 2000.
- 10-Seyed H, Reza, Literary Schools, Second Edition, Fifteenth Edition, Tehran: Negah Publications, 2010.
- 11-Shokr F, Realism in Contemporary Iranian Story Literature, Tehran: Negah Publications. 2007.
- 12- Forrest L, Romanticism, translated by Masoud Jafari Jazi, Tehran: Markaz Publishing. 1999.
- 13- Sachkov B, A Study in Realist Literature from the Renaissance to the Present, translated by Mohammad Taghi Faramarzi, Tehran: Thunder Publishing. 1983.
- 14-Asgari Hassankloo A, Social Critique of Contemporary Persian Novel, Tehran: Farzan Rooz. 2010.
- 15- Lukacs G, Sociology of the Novel, translated by Mohammad Jafar Pooyandeh, second edition, Tehran: Cheshmeh Publishing. 2001.
- 16- Foster EM. Aspects of the novel, translated by Ebrahim Younesi, fourth edition, Tehran: Negah Publishing. 1990.
- 17- Soleimani. What is a novel ?, Tehran: Ney Publishing. 1987.
- 18- Payende H, Short Story in Iran, Vol. 1, Tehran: Niloufar. 2010.
- 19- Hawthorne J. An Introduction to Novel Cognition, translated by Shapoor Bahyan, Tehran: Cheshmeh Publishing. 2015.
- 20-Lukacs G, Sociology of the Novel, translated by Mohammad Jafar Pooyandeh, second edition, Tehran: Cheshmeh Publishing. 2002.
- 21- Irani N. The Art of Novel, Tehran: Abangah. 2001.
- 22-Todorov T. The concept of literature and some other essays, translated by Katayoun

Shahparrad, Tehran: Qatreh Publishing. 2008.

23- Taghizadeh M. Sociology of World Literature, Tehran: Sarmadi Publishing, 2007.

24- Mirsadeghi J. Story and Literature, Tehran: Mehr verse. 2004.

25- Zarafa M. Fiction Literature, Novel and Social Reality, translated by Nasrin Parvini, Tehran: Foroughi, 1989.

26- Fazilat M. Principles and Classification of Literary Criticism, Second Edition, Tehran: Zavar. 2017.

27- Abdul Samad H, Habibi Daeshi, electronic version. 2015.